

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Veronika Mecnarowská

Problematika ochrany přírody v Ugandě

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškeré zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 10. 5. 2015

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní Pamele Anying z UWA za poskytnutí cenných materiálů. Děkuji také mému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Zdeňku Opršalovi, Ph.D. za projevenou trpělivost a věcné připomínky a návrhy při vedení práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika MECNAROWSKÁ**
Osobní číslo: **R11370**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Problematika ochrany přírody v Ugandě**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se bude zabývat vývojem ochrany přírody a chráněných území ve státu Uganda. Cílem práce bude popsat ochranu přírody v daném regionu, zejména rozvoj ochrany, vývoj vzniku chráněných území a problémy vznikající s vývojem ochrany přírody.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 10 - 15 tisíc slov
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

World Bank (2002). Uganda : Policy, Participation, People. Washington, DC.
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9759> Child, B. (ed.)
(2004) Parks in transition : biodiversity, rural development and the bottom line.
London; Sterling, VA: Earthscan. Howard, P.C. et al. (1991) Nature
Conservation in Uganda's Tropical Forest Reserves. Gland, Switzerland;
Cambridge, UK: IUCN. Bonilla M., Fernandez E. (2004) Environmental Law in
Developing Countries: Selected Issues. Germany: IUCN

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.
Katedra rozvojových studií

Datum zadání bakalářské práce: 9. května 2013
Termín odevzdání bakalářské práce: 16. dubna 2014

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 9. května 2013

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá vývojem ochrany přírody v Ugandě. Cílem je zjistit, zda současná politika ochrany přírodních zdrojů je v závislosti na vysokém populačním růstu a rizikách ovlivňující přírodní prostředí dostačující pro zachování ugandské biodiverzity. Práce přibližuje současné hrozby pro přírodu, se kterými se musí vláda, ochránářské instituce i komunity vypořádat. V závěrečné kapitole jsou nastíněny možnosti přístupů k ochraně přírody s pomocí zapojení místních komunit.

Klíčová slova:

ochrana přírody, Uganda, management přírodních zdrojů, pytláctví, populační růst, komunitní ochrana

Abstract

The bachelor's thesis is focused on development of nature conservation in Uganda. The goal is to find out whether the current policy of conservation of natural resources is sufficient while the high population growth and the threats to local biodiversity put the nature in jeopardy. The thesis describes current threats to nature and how the government, conservation institutions and local communities deal with them. In the final chapter there is analyzed involvement of local communities in the conservation of nature.

Key words:

nature conservation, Uganda, natural resource management, poaching, population growth, community-based conservation

Obsah

Seznam zkratk	10
Úvod.....	11
1. Ochrana přírody v Ugandě	14
1.1. Charakteristika regionu	14
1.1.1. Historie.....	14
1.1.2. Geografická charakteristika a přírodní podmínky	15
1.1.3. Charakteristika ekosystémů	16
1.2. Vývoj ochrany přírody v Ugandě.....	18
1.2.1. Historie ochrany přírody	18
1.2.2. Politika ochrany přírody v Ugandě	20
1.2.3. Chráněná území a národní parky	23
2. Aktuální faktory ohrožující životní prostředí	29
2.1. Faktory v dlouhodobém měřítku	29
2.1.1. Populační růst	29
2.2. Faktory v krátkodobém měřítku	32
2.2.1. Těžba ropy	32
2.3. Současnost.....	35
2.3.1. Boj proti pytláctví	35
2.3.2. Současné stavy divoké přírody	38
3. Programy na ochranu přírody prostřednictvím místních obyvatel se zaměřením na komunitní ochranu	42
3.1. Participace místního obyvatelstva na ochraně přírody	42
3.1.1. Historie a vývoj zapojení místních obyvatel do ochrany přírody	43
3.2. Rozdělení přístupů ochrany.....	44
3.2.1. Protected Area Outreach	44
3.2.2. Collaborative Management.....	46
3.2.3. Community-based Conservation a CBNRM	49

3.3. Případová studie Komunitní Ochrany přírody v okolí Národního parku Bwindi Impenetrable.....	54
3.3.1. Obyvatelstvo	55
3.3.2. Cestovní ruch	55
3.3.3. Ekonomická analýza oblasti	55
3.3.4. Environmentální problémy a hrozby v národním parku a jeho okolí	56
3.3.5. Ochrana přírody a zapojení komunit	57
3.3.6. Strategie na zlepšení podmínek a vyvarování se strachu z potencionálních hrozeb	58
3.3.7. Budoucnost volně žijících zvířat mimo chráněnou oblast	59
Závěr	60
Zdroje	62

Seznam tabulek, obrázků a grafů

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vybrané chráněné oblasti a jejich funkce.....	25
Tabulka 2: Procentuální výskyt živočišných druhů v Ugandě	39
Tabulka 3: Přehled počtu vybraných druhů zvířat od roku 1960 po rok 2011	40
Tabulka 4: Vybrané přístupy ochrany přírody.....	52

Seznam obrázků

Obrázek 1: Rozmístění chráněných oblastí v Ugandě	26
Obrázek 2: Rozmístění sektorů plánované těžby ropy v Ugandě	34
Obrázek 3: Poloha Národního parku Bwindi Impenetrable.....	54

Seznam grafů

Graf 1: Vyčerpávání půdy a hustota obyvatel	31
---	----

Seznam zkratek

CBC	komunitní ochrana (<i>Community-based Conservation</i>)
CBNRM	komunitní management přírodních zdrojů (<i>Community-based Natural Resources Management</i>)
FSD	Nadace pro udržitelný rozvoj (<i>Foundation for Sustainable Development</i>)
IUCN	Mezinárodní svaz ochrany přírody (International Union for Conservation of Nature)
MTWA	Ministerstvo cestovního ruchu, volné přírody a památek (<i>Ministry of Tourism, Wildlife and Heritage</i>)
MWE	Ministerstvo pro vodní zdroje a životní prostředí (<i>Ministry of Water and Environment</i>)
NAEP	Národní akční plán pro životní prostředí (<i>National Environmental Action Plan</i>)
NEMA	Národní orgán managementu životního prostředí (<i>National Environment Management Authority</i>)
NEMP	Národní politika pro management životního prostředí (<i>National Environmental Management Policy</i>)
OSN	Organizace spojených národů
PEAP	Akční plán na odstranění chudoby (<i>Poverty Eradication Action Plan</i>)
PMA	Plán pro modernizaci zemědělství (<i>Plan for the Modernisation of Agriculture</i>)
UND	Správa národních parků (<i>Uganda National Parks</i>)
UPDF	Ozbrojené síly Ugandy (<i>Uganda People's Defence Forces</i>)
UWA	Ugandský státní úřad pro volně žijící faunu (<i>Uganda Wildlife Authority</i>)
WWF	Světový fond na ochranu přírody (<i>World Wildlife Fund</i>)

Úvod

Když se v roce 1908 Winston Spencer Churchill vrátil do Velké Británie ze své africké cesty, v knize „My African Journey“ popsal dojmy z návštěvy britského protektorátu Uganda velmi poeticky: „... kam až oko dohlédne, nádherná zahrada...“ (Churchill, 1909: 88) „Království Buganda¹ je jako pohádka. Scenérie je z jiného světa, klima je jiné a většina lidí je úplně jiná, než jsem viděl v celé Africe.“ (Churchill, 1909: 86–87) „Uganda je perlou Afriky“ (Churchill, 1909: 197). Označení „Perla Afriky“ se ujalo a dodnes je hojně využíváno v oficiálních, vládou vydávaných materiálech i v komerčních textech. V roce 2012 doporučuje Ugandu v Lonely Planet v sekci „Best in Travel“ jako top destinaci č. 1 (Lonely Planet, 2012).

Uganda těží ze své rozmanitosti. Kráterová jezera, vulkanická pohoří s mlžnými pralesy a Velká příkopová propadlina se svými savanami na straně jedné, mokřady a největší africké Viktoriino jezero na straně druhé, umožnila existenci jednoho z nejrozmanitějších ekosystémů na africkém kontinentu.

Populační růst patří v Ugandě k jednomu z nejvyšších na světě. *Population Reference Bureau* v ročence za 2014 předpokládá doslova populační explozi. Ze 38,8 milionu obyvatel v roce 2014 se očekává nárůst populace na 63,4 milionu obyvatel v roce 2030 a 104,1 milionu v roce 2050 (Population Reference Bureau, 2014). Zhruba 80 % obyvatel se živí zemědělstvím. Je zcela nesporné, že ekosystémy Ugandy i dalších afrických zemí budou v následujících letech vlivem poptávky po zemědělské půdě vystaveny obrovskému populačnímu tlaku.

Problém se netýká pouze Ugandy a Afriky obecně, podle IUCN více než 1,4 miliardy obyvatel jižní polokoule, převážně zemědělsky orientovaných, žije na biologicky hodnotném území vně chráněných zón, kde postupnou změnou původní, druhově rozmanité přírodní krajiny na obhospodařovanou a následně obdělávanou, dochází k výrazné degradaci biodiverzity (Forman, Godron, 1993). Ochrana divoké přírody vně chráněných oblastí, tam kde má vláda omezené možnosti ovlivňovat využívání přírodních zdrojů, tak dostává čím dál vyšší prioritu.

¹ Název země se odvíjel od nejvýznamnějšího z pěti tradičních království, Bugandy, rozkládající se na jihu Ugandy na západním a severním pobřeží Viktoriina jezera, obnoveno v r. 1993 a nyní součást Ugandy jako „ugandský distrikt“.

Současné ugandské státní programy ochrany přírody, zákonem ukotvené a s mandátem vlády, jsou původem postkoloniální a nejsou v dnešní době dostačující pro zachování biodiverzity. Jejich právně slabé postavení a okrajová podpora státu neumožňuje zajistit program ochrany v rozsahu, který si programy definují. Efektivitu programů snižují často nejasné a „prolínající se pravomoci odpovědných úřadů“, nedostatek finančních prostředků a nedostatek pobídek, které by umožnily venkovským obyvatelům aktivní účast v programech turismu a ochrany přírody využitím jejich historických dovedností, často velmi účinných v boji proti pytláctví².

Biologická rozmanitost je důležitá pro život na Zemi a je jedním z pilířů udržitelného rozvoje. S její ztrátou dochází k destabilizaci ekologických procesů, které v konečném důsledku vedou k ohrožení lidské populace.

Jedním z možných řešení těchto problémů může být aplikace tzv. komunitní ochrany přírody. Koncept ochrany založené na participaci komunit, zahrnující široké spektrum přístupů a programů, prošel za posledních 40 let významným vývojem.

Cíl práce

Cílem této bakalářské práce je zjistit, zda je současná politika ochrany přírody dostačující pro zachování biodiverzity; analyzovat, zda populace zvířecích druhů má tendenci růst v závislosti na nových ochranářských přístupech; zaměřit se na možná rizika, která mohou negativně ovlivnit podobu současné biodiverzity, ať už dlouhodobě či krátkodobě; analyzovat použití moderních přístupů ochrany přírody s pomocí místních komunit.

První kapitola se věnuje obecně ochraně přírody v Ugandě. Obsahuje fyzickogeografickou charakteristiku země, historii utváření přístupů ochrany přírody v zemi, charakteristiku současného politického ochranářského systému a seznam a stručný popis chráněných území.

Druhá kapitola se zaměřuje na faktory ohrožující současný stav přírody, které mohou ovlivnit přírodu v krátkodobém i dlouhodobém měřítku. V kapitole jsou analyzovány různé důsledky, které s sebou ohrožování přírody v Ugandě nese.

Třetí, poslední kapitola se věnuje analýze moderních ochranářských přístupů založených na participaci místního obyvatelstva aplikovaných v jistých regionech

² stopaři, průvodci, protipytlácké hlídky apod.

Ugandy. Zmíněny jsou možnosti zapojení komunit a následné ovlivnění stavu přírodních zdrojů. V závěru kapitoly je aplikace komunitní ochrany ukázána na Národním parku Bwindi Impenetrable.

Stanovila jsem si dvě výzkumné otázky, na které se v práci snažím najít odpověď:

1. Je současná politika ochrany přírody vzhledem k populačnímu růstu dostačující pro zachování biodiverzity v národních parcích?
2. Je komunitní ochrana efektivním řešením, jak dosáhnout ochrany přírodních zdrojů?

Metodologie práce

V práci byla použita metoda sběru dat a relevantních informací, které jsou následně zpracovány a interpretovány. Podklady pro práci byly získány převážně z publikací, výročních zpráv a článků z webových stránek oficiálních agentur nebo z databází zdrojů. Zdroje jsou odkazovány v závorkách v textu. Pro lepší přehlednost je práce doplněna několika tabulkami.

Vyhledávání zdrojů byla poněkud zapeklitá část s ohledem na ugandskou administrativu. Problémem byl taktéž nedostatek aktuálních zdrojů. Většina výzkumů byla prováděna minimálně před deseti lety a v závislosti na počtu zvířat, kterým se v práci zabývám, bylo namáhavé najít takové zdroje, z kterých bych si mohla dovolit vyvodit závěr. Dalším úskalím bylo najít zdroje, které byly spíše kritického charakteru. Většina aktuálních zdrojů je vydaná oficiálními agenturami nebo ministerstvy a často jsem se setkala s tím, že mi jejich informace připadaly poněkud zkreslené. Při závěrečné kontrole zdrojů jsem navíc zjistila, že jedna z hlavních stránek NEMA začala být ve výstavbě a po pár dnech byla už naprosto nedostupná. Avšak některé zdroje se mi podařilo získat od zaměstnance UWA, přičemž mě velmi překvapila rychlá reakce na mou žádost.

1. Ochrana přírody v Ugandě

Příroda představuje pro lidskou společnost studnici přínosů. Díky ní máme přístup k potravinám, tkaninám, vodě, nerostným surovinám a podobně. Ačkoli náš blahobyt závisí na trvalém fungování těchto „ekosystémových služeb“³, jsme to většinou my, kdo nese následky za úbytek biodiverzity a degradaci našich ekosystémů. Uganda těží ze své polohy a geografické rozmanitosti, díky které patří mezi deset zemí světa s nejbohatší biodiverzitou na planetě. Bohužel demografický tlak v kombinaci s poptávkou po zemědělské půdě bude pro zachování jedinečných ugandských ekosystémů do budoucna velkým problémem. Tuto situaci musí s předstihem řešit vládní programy na ochranu přírody.

1.1. Charakteristika regionu

Uganda se nachází ve východní Africe, hraničí s Demokratickou republikou Kongo na západě, s Rwandou na jihozápadě, s Tanzanií na jihu, na východě hraničí s Keňou a na severu s Jižním Súdánem. Rozlohou 241 038 km² se řadí mezi menší africké státy a ve světě zaujímá velikostí 81. místo (CIA, 2014). Hlavním městem je Kampala.

1.1.1. Historie

Nejranější známí obyvatelé současného ugandského území byli lovci a sběrači, jejichž potomci jsou západougandští Pygmejové. Později došlo k jejich vytlačení kmenem Bantuů, kteří přišli do západní Afriky zhruba před 1500 lety. Bantuové s sebou donesli znalosti kovoobrábění a nová sociálně-politická uspořádání. Ve 14.–15. století na těchto základech vznikla Kitarská říše, kterou později nahradilo království Bunyoro-Kitara. To se koncem 18. století stalo nejmnocnějším královstvím, které kontrolovalo prakticky celou oblast dnešní jižní Ugandy (Telička, 2013).

³ Ve zprávě Evropských společenství o ekonomii ekosystémů a biodiverzity se ekosystémové služby popisují jako přínosy, které lidé z ekosystémů získávají. Patří k nim potraviny, voda, dřevo, regulace klimatu, ochrana před přírodními nebezpečími, regulace eroze, složky pro farmaka a rekreace (Sukhdev, 2008).

Když se do ugandského vnitrozemí dostali kolem roku 1830 první arabští obchodníci, zjistili, že zde funguje několik menších království s dobře rozvinutými politickými institucemi. V 60. letech 19. století přišli na ugandské území britští objevitelé, kteří zde hledali prameny Nilu (Telička, 2013). V roce 1877 do země dorazili první misionáři šířit křesťanství. O 11 let později došlo v zemi k občanské válce, ve které se proti sobě postavili přívrženci katolicismu, protestantismu a islámu. Následná jednání vedla k založení polooficiální správy ve formě Imperiální britské východoafrické společnosti (Lambert, 2013).

Od roku 1894 ovládala Británie tento kus Afriky jako protektorát, do něhož bylo postupně včleněno několik dalších teritorií. Konečná podoba Ugandy se tak zformovala až v roce 1914. Samotný stát vznikl 9. října 1962 (Telička, 2013).

1.1.2. Geografická charakteristika a přírodní podmínky

Země leží na území, kde se střetává suchá východoafrická savana se západoafrickým deštným pralesem. Díky této geografické poloze je Uganda charakteristická značnou ekologickou diverzitou, sahající od deštného pralesa, přes savany a mokřady až po mlžné hory a velmi úrodné zemědělské půdy. Část země leží v západním ramenu Východoafrické příkopové propadliny. Tento pás se nazývá Albertinský rift a v žádném jiném regionu Afriky nežije větší koncentrace obratlovců než právě zde (Plumptre et al., 2006). Díky své ojedinělé poloze patří příroda v Ugandě mezi nejbohatší a nejrozmantější na celém africkém kontinentu.

Velká část země leží v průměrných nadmořských výškách 1200 metrů nad mořem (FAO, 2005). Široký rozsah výškových rozdílů, od 600 po 5100 metrů nad mořem, zajišťuje zemi jedinečnou rozmanitost ekosystémů (Republic of Uganda, 1998). Klima v Ugandě je ovlivněno pásmem tropické konvergence⁴ a monzunovými větry. Na většině území se střídají dvě klimatická období, období dešťů a období sucha (NEMA, 2010).

Maximální teploty se v závislosti na nadmořské výšce pohybují mezi 18 až 35 °C, minimální teploty pak okolo 8 až 23 °C. Průměrná vlhkost vzduchu je vysoká, obvykle mezi 70 až 100 %, měsíční srážkové úhrny se pohybují v rozmezí 125–200 mm (Republic of Uganda, 1998).

⁴ pásmo nízkého tlaku vzduchu s tvorbou kupovité oblačnosti

1.1.3. Charakteristika ekosystémů

V českém zákoně o životním prostředí č. 17/1992 Sb. je definice ekosystému uvedena takto: „*Ekosystém je funkční soustava živých a neživých složek životního prostředí, jež jsou navzájem spojeny výměnnou látek, tokem energie a předáváním informací a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém prostoru a čase*“. Klasifikace ekosystémů je poněkud náročná vzhledem k neostrým hranicím mezi samotnými ekosystémy. Vzhledem k velkému množství typů ekosystému a tomu, že neexistují jako zcela přesně vymezené jednotky, zatím neexistuje všeobecně uznávaný univerzální systém pro jejich klasifikaci. Významnou roli pro jejich měření hraje časové a prostorové měřítko (Vačkář, 2005).

V Ugandě se vyskytují čtyři hlavní typy ekosystémů. Savany a pastviny pokrývají 44 % celkové rozlohy. Jedná se o travnatý biot, který vzniká, když srážky nejsou dostatečně vysoké k tomu, aby se na daném území rozrostl les. Savany jsou charakteristické pro oblasti střídání období dešťů a období sucha. Zemědělská půda zahrnuje 35 % povrchu. Zemědělství je zdroj obživy pro více než 80 % všech obyvatel Ugandy a je zdrojem 85 % příjmů z vývozu (CRA, 2006). Hlavní vývozní položky jsou káva⁵, čaj, bavlna a květiny (BusinessInfo.cz, 2012).

Mokřady a jiné vodní plochy zauímají 16 %. Mezi mokřadní ekosystémy patří oblasti s výskytem bažinných lesů, s výskytem papyru a travních bažin. Celkový mokřadní ekosystém pokrývá zhruba 12 % plochy (NEMA, 2014). Tento ekosystém byl v minulosti do značné míry znečišťován místními obyvateli, avšak v současnosti lidé objevuje spíš užitek, který jim ekosystém může poskytnout. Většina tradičního využívání mokřadů je udržitelná, ale existují i jiné způsoby čerpání zdrojů, které mají závažné následky na celý ekosystém (Republic of Uganda, 1998).

Vodní zdroje pokrývají celkem 17 % povrchu. Uganda má velkou odtokovou síť, 98 % odtoku se koncentruje zejména v jižní části Nilu. Povodí řeky Nil je rozděleno na osm dílčích povodí: povodí Viktoriina jezera (jihovýchod), povodí jezera Kyoga (střed země), povodí Viktoriina Nilu (středojih), povodí Edwardova jezera (jihozápad), povodí Albertova jezera (západ), povodí Albertova Nilu (severozápad), povodí Achwa a povodí Kipedo (CRA, 2006). Mezi pět největších jezer patří jezera Victoria, Albert,

⁵ Uganda je největším africkým vývozcem

Kyoga, Edward a George. V zemi se vyskytuje dalších 160 jezer, říční systém je rozsáhlý (NEMA, 2014).

Lesy se rozprostírají přibližně na 20 % z celkového povrchu. Vytváří a chrání půdu, zajišťují dostačující a pravidelné dešťové srážky, stabilizují klima, chrání vodní útvary před naplaveninami a poskytují útočiště pro zvířata. Produkují obživu a materiály k dalšímu využití (Republic of Uganda, 1998). Za ekosystém lesů se považují přírodní lesy i člověkem založené plantáže. Přírodní lesy pokrývají plochu 24 % celkové plochy a plantáže okolo 0,2 % celkové plochy (NEMA, 2014).

Uganda má pět klimatických regionů. Patří sem oblast Viktoriina jezera, oblast Karamoje, Acholi-Kyoga region, západní Uganda a Ankole jižní region. Reliéf Ugandy je charakterizován stolovými horami v centrální oblasti, západní a východní hranice země je lemována horami. Většina povrchu vznikla sopečnou aktivitou, díky které se dnes na území vyskytují výrazné geografické útvary, jako například západní rameno Východoafrické příkopové propadliny (NEMA, 2010). Právě tato oblast je charakteristická velkým množstvím vodních útvarů, včetně druhé nejdelší řeky světa Nilu, která má svůj zdroj právě v Ugandě. Na stejném území této příkopové propadliny se vyskytuje i Viktoriino jezero, které je největší v Africe.

V Ugandě se podle leteckého mapování a na základě terénních výzkumů nachází více než 90 rostlinných společenství v přírodních nebo polopřírodních biotopech. Tato společenství jsou začleněna do 21 kategorií, které reprezentují různé ekosystémy, od horských rašelinišť, přes odlišné typy lesů, lesostepí, savan, mokřadů až po pole a další zkulturnovanou půdu (Republic of Uganda, 1998).

Mezi další vegetační klasifikace patří např. ekofloristické zóny, určené Greenem et al. v roce 1996. Zóny jsou rozřazeny podle nutnosti ochrany. V celé Africe bylo určeno 65 zón, z toho v Ugandě devět. Podle WWF existuje v Africe 119 ekoregionů, přičemž sedm z nich se vyskytuje v Ugandě (Pomeroy et al., 2002).

Vzhledem k rostoucí populaci a k faktu, že většina země je zemědělská, mnoho z těchto ekosystémů se už nevyskytuje ve své původní, přirozené podobě (Republic of Uganda, 1998).

1.2. Vývoj ochrany přírody v Ugandě

Vzhledem k vysoké rozmanitosti přírodních druhů vymezila vláda chráněná území a pravidla pro jejich využívání. Nicméně se odhaduje, že minimálně 50 % biotopů se stále nachází mimo chráněná území, obvykle na území v soukromém vlastnictví (NEMA, 2012a). Taková situace pak omezuje pravomoci orgánů státní ochrany a je zapotřebí nalézt formy spolupráce se soukromým sektorem, využívajícím daně, biologicky hodnotné území pro převážně zemědělské a v menší míře podnikatelské účely.

1.2.1. Historie ochrany přírody

Původní formy ochrany přírody v Ugandě sahají až do dob existence původních království. Pro potřeby rozptýlení královské rodiny, kam spadal i sportovní lov, byly vyčleněny bloky území, kam byl zakázán vstup veřejnosti.

Mezi lety 1880 a 1902 probíhalo určité úsilí o vyčlenění hlavních ekosystémů a volně žijících zvířat, které by spadaly pod danou ochranu a zároveň by se usilovalo o jejich udržitelné využívání. Tomu předcházela éra tzv. samoregulace a kontroly využívání všech přírodních zdrojů tradičními způsoby života.

Období 1902–1923 byla charakterizována zavedením sportovního lovu, zákazem používáním tradičních loveckých metod a nástrojů, vytváření jistých omezení a problémy vznikající kvůli využívání přírodních zdrojů místními komunitami (NEMA, 2012b).

V roce 1923 koloniální vláda zřídila *Game Elephant Control Unit*, který později transformovala na *Game Department* (NEMA, 2012b) a v roce 1926 byl vydán první právní předpis týkající se správy volné přírody, která byla zřízena koloniální vládou pod Odborem pro lovnou zvěř. Oddělení bylo zodpovědné za regulaci využívání divoké přírody a za její správu (NEMA, 2012a).

Koloniální vláda pokračovala v posuzování stavu přírodních zdrojů, což vedlo k označení oblastí s velkou a zdravou koncentrací volně žijících zvířat. Některé z těchto oblastí byly později označeny jako zvířecí rezervace (*Game Reserves*), např. Lake George, Toro, Lake Edward a jiné, které spadaly od roku 1926 pod *Game Ordinance*, poskytující ochranu a kontrolu daného území.

V roce 1929 byla přijata první tzv. *Forestry Policy* (Politika lesního hospodářství) s hlavním důrazem na ochranu lesů a životního prostředí. Proces určování důležitých oblastí pro volně žijící zvířata byl založený na počtu obyvatel daného území a současném stavu přírodního prostředí a postupně vedl ke zřízení dvou národních parků. Sloučení zvířecích rezervací Lake Edward a Lake George vedlo k vytvoření *Queen Elizabeth National Parku* a sloučením zvířecích rezervací Gulu a Bunyoro vznikl *Murchison Falls National Park*, pod vyhláškou Národní Parky č. 2, a to v roce 1952.

The National Parks Ordinance vytvořilo novou výjimku v ochraně divoké přírody, kde vedení nových národních parků, tedy nejvyšší kategorie ochrany přírody, spadá plně pod samostatnou instituci nazvanou *Uganda National Parks* (Baker et al., 2013).

V roce 1959 byly výslovně zakázány jakékoliv známky osídlení uvnitř rezervací, avšak byla uznána práva místních původních obyvatel. To umožnilo jistý rozvoj lidské populace uvnitř chráněných oblastí, současně tato vyhláška povolovala vznik tzv. místního výboru. Díky této možnosti dostali místní lidé určité pravomoci na zapojení se do managementu divoké přírody a chráněných oblastí. Například v roce 1960 v okrese Ankole, kde vznikaly první chráněné oblasti, se místní komunity formálně podílely na správě chráněné oblasti. V následujících letech se národní program ochrany přírody pod vedením Úřadu pro ochranu divoké zvěře soustředil na udržení stávajícího stavu a identifikaci dalších území, vhodných jak k zahájení záchranných programů zaměřených na zachování populace divoké zvěře, tak i na oblasti, kde docházelo ke konfliktům mezi divokou zvěří a osadníky. Následné procesy vedly k vytvoření dalších chráněných oblastí, včetně národních parků, rezervací pro zvířata a zejména k vytvoření stálých *Controlled Hunting Areas* (kontrolovaných lovišť) ustanovených zákonem o ugandských národních parcích z roku 1964 (Barrow, et al., 2000).

Mezi lety 1991 až 1994 založila ugandská vláda Národní akční plán pro životní prostředí (*National Environmental Action Plan, NAEP*). NAEP poskytl základní konstrukci pro řešení nedostatků v managementu stejně jako strategii pro integraci životního prostředí do národního socio-ekonomického rozvoje. Jedním z výsledků fungování NAEP byl vznik tzv. *National Environmental Management Policy, NEMP*, v překladu Národní politika pro management životního prostředí (LEAD, 2007).

1.2.2. Politika ochrany přírody v Ugandě

Vzhledem k obecné turbulentnosti odpovědností v afrických zemích je často nejasné, které ministerstvo má v kompetenci ochranu přírody. Je obvyklé, že za ochranu volné přírody je odpovědné více institucí nebo mají na tuto oblast vliv. Obvykle neexistuje samostatné ministerstvo životního prostředí. Uganda není výjimkou. Mezi odpovědné instituce patří Ministerstvo pro vodní zdroje a životní prostředí (MWE), Ministerstvo cestovního ruchu, divoké přírody a památek (MTWA) nebo Ministerstvo zemědělství a rybolovu (MAAIF) (NEMA, 2014).

Státní ochranu důležitých přírodních zdrojů, kam patří například půda, vodní zdroje, mokřady, minerály, fauna a flóra poskytuje Ústava Republiky Uganda (1995). Zřizuje národní parky, rezervace, rekreační oblasti a zajišťuje ochranu přírodních zdrojů. Výkonem ochrany je pověřena státní správa nebo místní samosprávy (Republic of Uganda, 1998).

Základní zákon, zajišťující legislativní ochranu volné přírody (*wildlife*), je zákon *Uganda Wildlife Act* z 1. 8. 1996.

V části II., odst. 1 je definovaný účel zákona (MTWA, 2014), který má zajistit:

- a) ochranu volně žijících živočichů, zachování biodiverzity;
- b) management ochrany volně žijících živočichů;
- c) určení a následnou ochranu vytipovaných zvířecích společenstev;
- d) ochranu vzácných, ohrožených a endemických druhů volně žijících rostlin a živočichů;
- e) ekologicky přijatelnou kontrolu pro soužití s problémovými zvířaty s lidmi;
- f) posílení hospodářských a sociálních přínosů ze správy přírodních zdrojů a podporu cestovního ruchu;
- g) kontrolu dovozu, vývozu a zpětného vývozu volně žijících druhů a exemplářů;
- h) provádění příslušných mezinárodních smluv, úmluv, dohod nebo jiných aktů, kterých je Uganda smluvní stranou;
- i) účast veřejnosti při správě a ochraně přírodních zdrojů.

Zákon definuje základní principy hospodaření, správy a ochrany divoké přírody a přírodních zdrojů a na jeho základě vznikají první, státní správu vykonávající vládní organizace, specializované na *wildlife management*, jako je např. UWA, česky Ugandský státní úřad pro volně žijící faunu (UWA, 2012a), která obecně dozoruje veškeré aktivity spojené s divokou přírodou na území Ugandy. Její hlavní úlohou je správa deseti národních parků a dvanácti přírodních rezervací. Zastává důležitou roli v podpoře turismu a investic do sektoru volné přírody, řídí pět komunitních oblastí ochrany divoké zvěře a 13 útulků/záchranných stanic pro divoká zvířata (*wildlife sanctuaries*).

Od roku 1996 vláda vydává metodiky, vyhlášky, politiky a plány zabývající se ochranou přírodních zdrojů, mezi hlavní patří:

The Uganda National Environment Management Policy 1994 – zabývá se mezigenerační spravedlností a udržitelným rozvojem. Snaží se udržovat a zlepšovat kvalitu přírodních zdrojů tak, aby vyhovovaly potřebám současné generace, aniž by bylo ohroženo uspokojování potřeb budoucích generací (USAID, 2011).

The Water Act z roku 1995, který povoluje využívání vody, stará se o ochranu a zásobování vodou.

The National Environment Statute 1995, zákon byl zřízen na kontrolu udržitelného řízení životního prostředí. Jeden z hlavních pilířů managementu životního prostředí je zachovávat stabilní funkční vztahy mezi živými a neživými složkami životního prostředí prostřednictvím ochrany biodiverzity a optimální udržitelnou spotřebou přírodních zdrojů (Republic of Uganda, 1998).

The National Wetlands Policy 1995 byla první politika svého druhu v Africe, usilující o omezení rozsáhlých ztrát mokřadních systémů a o zajištění udržitelného využití mokřadů a spravedlivého rozdělení pro všechny obyvatele země (Republic of Uganda, 1998).

The Wildlife Statue 1996 usiluje o zvýšení ekonomického a sociálního užitku z *wildlife managementu* umožňující tzv. *wildlife user rights* (práva pro využití volné přírody) v oblastech styku přírody s místním obyvatelstvem. Zároveň vkládá důraz na možnou účast veřejnosti ve *wildlife managementu* (Republic of Uganda, 1998).

The Wildlife Act 1996 zajišťuje udržitelný *wildlife management*, upevňuje zákony týkající se *wildlife managementu*, zakládá řídicí, monitorující a dohlížečící

orgány.

The Uganda Wildlife Policy 1999 nahradila *Uganda Wildlife Policy* z roku 1994. Cílem je ochrana bohatství biodiverzity, s ohledem na rostoucí se potřeby národa a blahobyt obyvatel. Základním cílem je dlouhodobě udržovat ochranu divoké přírody a biodiverzity takovým způsobem, který maximalizuje užitek pro obyvatele Ugandy. Tato politika má na starost zakládání a řízení všech chráněných oblastí a zároveň stanovuje cíle a povolené aktivity provádějící se na území chráněných oblastí. Politika spravuje národní parky, přírodní rezervace, záchranné stanice pro divoká zvířata a komunitní oblasti volné přírody. Politika má na starost udržitelné využívání přírodních zdrojů a užitků sdílených s místními obyvateli (NEMA, 2012a).

The National Tourism Policy 2003 prosazuje ekoturismus jako alternativu k masovému turismu. Poukazuje na potřebu rozvíjet a seznamovat širokou veřejnost s chráněnými oblastmi prostřednictvím odpovědného cestovního ruchu a jinými souvisejícími činnostmi. Cílem rozvoje cestovního ruchu je snížení chudoby jak místních komunit, tak snížení chudoby na národní úrovni. Usiluje o potlačení rostoucího tlaku na chráněné oblasti (NEMA, 2012a).

The National Forestry and Tree Planting Act 2003 zajišťuje ochranu a udržitelnost řízení a rozvoje lesního hospodářství, ze kterého by mohli těžit obyvatelé státu (NEMA, 2012).

National Land use Policy 2011 je politika zřízená pro zachování udržitelnosti využívání půdy. Rozlišuje ochranu v obecném měřítku jako formu využití půdy a snaží se o udržitelnost managementu chráněných oblastí v Ugandě (NEMA, 2012).

The National Environment Act se zabývá managementem životního prostředí. Stanovuje developery projektů a předkládá plány vedoucím agenturám. V sekci § 36 jsou zakázány aktivity v mokřadních systémech, vyjma tradičního využívání. Zákon zahrnuje ustanovení, která usnadňují aplikaci ochrany a udržitelného využívání volné přírody. Součástí zákona je i poskytnutí základu pro hodnocení dopadů na životní prostředí, strategie a plánování programů na ochranu (USAID, 2011).

National Environmental Management Policy, jehož hlavní cíl je udržitelný sociální a ekonomický rozvoj, který bude zachovávat nebo dokonce zvyšovat kvalitu životního prostředí a dohlížet na využívání přírodních zdrojů v dlouhodobém horizontu. Zároveň bude podporovat zajištění potřeb současných generací, aniž by byly omezeny

možnosti stejného využití generacemi budoucími. Tento plán je označen jako 2004/5–2007/8 *Poverty Eradication Action Plan* (PEAP) a *Plan for the Modernisation of Agriculture* (PMA). Součástí plánů je také rozdělení politiky na specifické zaměření zahrnující například *Water Policy* (z roku 1995), již uvedený *National Wetlands Management Policy* (1996), *Wildlife Policy* (1996), *Fisheries Policy* (2000), *Forestry Management* (2001) a další specificky zaměřené politiky (LEAD, 2007).

Národní plán rozvoje pro Ugandu pro období 2010–2015 (*The National Development Plan for Uganda for 2010–2015*) zahrnuje rozvoj zemědělství, lesnictví a cestovního ruchu. Plánuje navýšit pokrytí lesy z 18 % na 30 % prostřednictvím propagování programu na sázení stromů. Hlavním cílem aktivit je potřeba palivového dříví pro venkovské oblasti (USAID, 2014).

Do ochrany přírody v Ugandě se zapojuje mnoho mezinárodních organizací, fondů a další aktérů. V zemi funguje mnoho projektů na podporu ochrany určitých živočišných či rostlinných druhů, vzdělávací projekty pro místní obyvatelstvo či programy na podporu rangerů v chráněných oblastech.

1.2.3. Chráněná území a národní parky

V Ugandě v současnosti existuje 10 národních parků, 12 přírodních rezervací, 10 útulků pro divoká zvířata, 5 komunitních chráněných oblastí, 506 centrálních lesních biorezervací a 191 místních lesních rezervací (MTWA, 2014).

V terminologii chráněných území se v Ugandě nejčastěji setkáme s pojmem *Protected Areas*. Tyto oblasti, v překladu chráněná území, mají nejvyšší statut ochrany přírody a rozprostírají se dohromady na 33 000 km², což činí 14 % z celkové rozlohy země. Při vymezení kategorií chráněných oblastí se v Ugandě používá termín *Wildlife Conservation Areas*. Jsou to oblasti, kde je divoká příroda chráněná, spravována nebo udržitelně využívána. Tyto oblasti se následně dělí na dvě skupiny (USAID, 2011):

- *Wildlife Protected Areas* – národní parky a přírodní rezervace
- *Wildlife Management Areas* – komunitní chráněné oblasti a útulky pro divoká zvířata

Všechna chráněná území jsou rozdělována podle nutné úrovně a možností způsobu ochrany dané krajiny. Osídlení těchto oblastí je dle zákona vyloučené,

s výjimkou prokázání, že tam sami žadatelé nebo jejich předci žili už před založením chráněné oblasti (Pomeroy et al., 2002).

Rozdíl mezi národními parky a přírodními rezervacemi je spíše komerčního rázu. Ochrana v těchto chráněných oblastech je na nejvyšší úrovni, a proto většina dění na území vyžaduje různá povolení. Například lov je povolen v přírodních rezervacích, ale v národních parcích ne. Citlivé téma v dnešní době je kromě lovu i výskyt nerostných surovin a fosilních paliv v chráněných územích. Během 50. let, při zakládání národních parků, se předpokládalo, že žádný těžební průmysl nebude povolen, proto v novém zákonu Act (2000) musel být kvůli hospodářským ambicím vložen nový zákon o povolení těžby. Těžební průmysl je například povolen v Národním parku Queen Elizabeth, kde se těží vápenec, nebo v parku Murchison Falls, kde momentálně probíhají průzkumné práce zaměřené na ložiska ropy. Zákon povoluje i využívání vodní energie, elektrárny se již vyskytují například v parcích Bwindi a Queen Elizabeth (USAID, 2011).

Wildlife Management Areas jsou oblasti, kde se volně vyskytují divoká zvířata na soukromých pozemcích. *Animal Sanctuaries*, v překladu záchrané stanice pro volně žijící zvířata, jsou místa, kde divoká zvířata spadají pod ochranu zákonů a lidské činnosti, které by mohly být škodlivé pro existenci těchto zvířat a jsou v těchto oblastech zakázané nebo podléhají jisté regulaci. Často se sem vozí opuštěná mláďata či zraněná zvířata. Slouží hlavně k záchraně a opětovnému vypuštění zvířat do volné přírody.

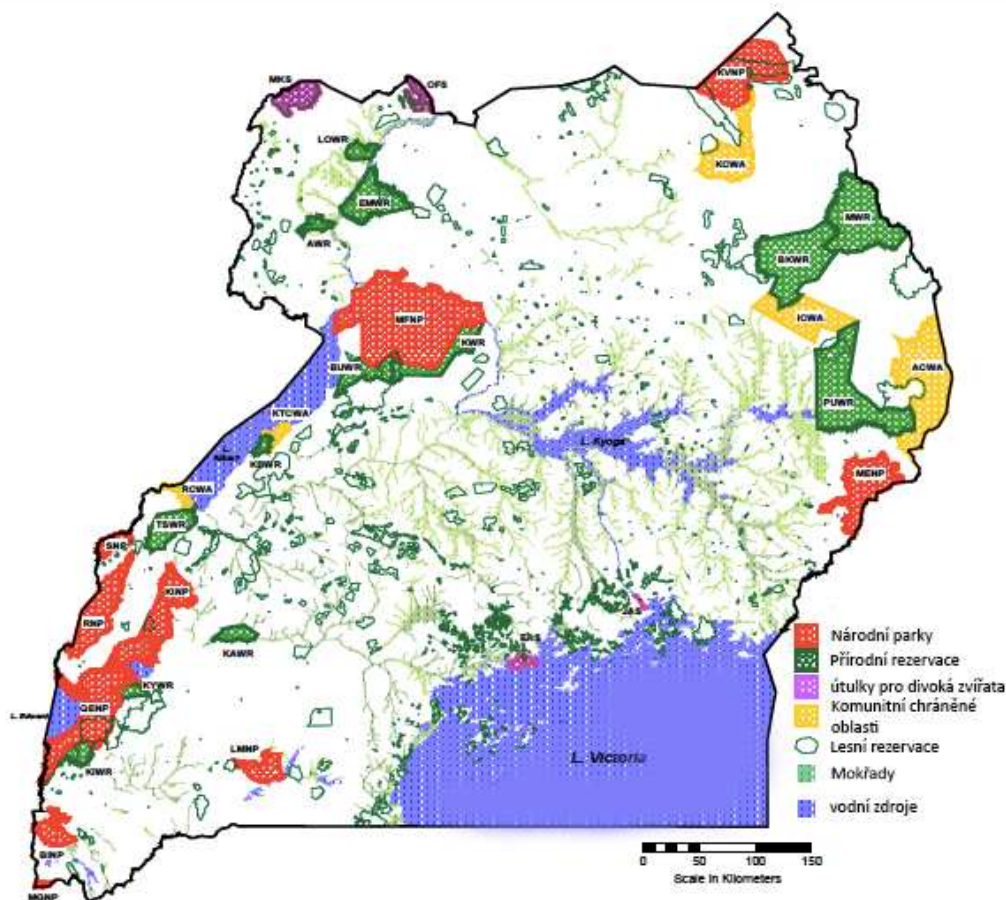
Community Wildlife Areas jsou biologicky hodnotné oblasti, chráněná území ve vlastnictví komunit nebo jednotlivců, ale i veřejné pozemky, které nejsou prohlášeny za národní parky nebo přírodní rezervace. V těchto oblastech je na základě povolení vydané UWA možno využívat přírodní zdroje v souladu se schválenými plány a managementem oblasti. Tyto dohody zahrnují snahu o zmírnění ztrát způsobené volně žijícími živočichy a fungují tak ve prospěch místních komunit (USAID, 2011).

Tabulka 1: Vybrané chráněné oblasti a jejich funkce

Funkce/aktivita	Národní parky	Přírodní rezervace	Komunitní oblasti divoké přírody	Záchranné stanice pro divoká zvířata
Ochrana druhů, ekosystémů a krajiny	Primární funkce	Primární funkce	Přidaná výhoda (<i>added advantage</i>)	Primární funkce
Rekreace, požitky z přírody (cestovní ruch) Ekonomický přínos přímo narůstají	Důležitá funkce	Důležitá funkce	Přidaná výhoda	Důležitá funkce
Extrakce biologických zdrojů: zelenina, med, palivové dřevo, ryby, kořeny atd.	Zakázáno z důvodu ochrany zvěře	Omezeno z důvodu ochrany zvěře	Důležitá funkce, ale kontrolováno	Zakázáno, pouze zvěř
Těžba jiných zdrojů, například vody, minerálů, ropy, a plynu	Omezeno (třeba povolení EIA)	Omezeno (třeba povolení EIA)	Bez omezení, ale je třeba povolení EIA	Bez omezení, ale je třeba povolení EIA
Chov dobytka	Zakázáno	Zakázáno, kromě rezervací Karamoja	Bez omezení	Možné omezení
Osídlení	Zakázáno	Zakázáno	Bez omezení	Povoleno, kromě případů, kdy je záchranná stanice zároveň lesní rezervací
Lov	Zakázáno	Možné s povolením	Možné s povolením	Kontrolováno

Zdroj: Převzato z USAID (2011), upraveno autorkou

Obrázek 1: Rozmístění chráněných oblastí v Ugandě

Národní parky (10)	Přírodní rezervace (12)	Komunitní chráněné oblasti (5)	Útulky pro divoká zvířata (10)
1. BINP Bwindi Impenetrable	1. AWR Ajals	1. ACWA Amudat	1. EAS Entebbe
2. KINP Kibale	2. BKWR Bokora Corridor	2. ICWA Iriti	2. JAS Jinja
3. KVNP Kidepo Valley	3. BUWR Bugungu	3. KCWA Karenga	3. MKS Mt. Kel
4. LMNP Lake Mburo	4. EMWR East Madi	4. KTCWA Kato-Tonya	4. OFS Otze Forest
5. MENP Mount Elgon	5. KAWR Katonga	5. RCWA Rwengara	QENP/Kyambura
6. MFNP Murchison Falls	6. KBWR Kabwoya		5. KHAS Kahendero
7. QENP Queen Elizabeth	7. KWR Karuma		6. KSAS Kashaka
8. RNP Rwenzori Mountains	8. KIWR Kigezi		7. KYAS Kayanja
9. SNP Semliki	9. KYWR Kyambura		8. KZAS Kazinga
10. MGN Mgahinga Gorilla	10. MWR Matheniko		9. KIAS Kisenyi
	11. PUWR Pian-Upe Toro-Semliki		10. RWAS Rwenshama

Zdroj: Převzato z MTWA (2014), upraveno autorkou

1.2.3.1. Seznam národních parků Ugandy

Kidepo Valley National Park leží v semiaridním údolí na hranici s Jižním Súdánem a Keňou a byl prohlášen za národní park v roce 1962. Kidepo je nejizolovanějším parkem v Ugandě a díky tomu je jeho divoká příroda považována za vůbec jednu z nejkrásnějších v Africe. Vyskytuje se zde přes 77 druhů savců a 475 druhů ptáků (UWA, 2012a).

Murchison Falls National Park se nachází v oblasti Východoafrického příkopu. V roce 1926 založen jako obora, je nejstarší a největší chráněnou oblastí v Ugandě. Žije zde přes 76 druhů savců a 451 druhů ptáků. Leží ve vnitrozemí u břehu Albertova jezera, podél Bílého Nilu. Zejména tato oblast řeky je jedním z nejpozoruhodnějších míst k pozorování divoké zvěře (UWA, 2012a).

Lake Mburo National Park je nejmenším ze savanovitých parků v Ugandě. Je domovem pro 350 druhů ptáků, ale i pro další divokou zvěř jako jsou zebry, hroši či hyeny. Společně se 13 jezery tvoří Mburo 50 kilometrů dlouhé mokřadní systémy, které jsou často propojeny bažinami (UWA, 2012a).

Queen Elizabeth National Park je ugandskou nejoblíbenější turistickou destinací. Park je bohatý na rozmanité ekosystémy, zahrnující rozlehlou savanu, stinné vlhké lesy, jezera a mokřady. Žije zde 10 druhů primátů a více než 600 druhů ptáků (UWA, 2012a).

Mount Elgon National Park je domovem více než 300 druhů ptáků. Samotná hora Elgon je vyhaslá sopka s největší sopečnou základnou na světě (4000 km²). Nachází se na hranici s Keňou a je to nejstarší a největší osamělý vulkán ve východní Africe. Na území parku žijí také dva kmeny, Bagisu a Sabiny (UWA, 2012a).

Bwindi Impenetrable National Park leží na jihozápadě Ugandy na okraji riftového údolí. Byl založen v roce 1991 a o tři roky později byl prohlášen za světové dědictví UNESCO. Mlhou pokryté stráně jsou jedny z nejstarších a nejvíce biologicky rozmanitých deštných pralesů v Ugandě. Vyskytuje se zde téměř 400 druhů rostlin, 120 savců a přibližně 350 druhů ptáků. Park je ale známý především kvůli populaci goril horských, která tvoří zhruba polovinu světového výskytu (UWA, 2012a).

Mgahinga Gorilla National Park byl založen jako národní park v roce 1991 především kvůli ochraně goril horských obývajících místní lesy. Je to nejmenší z ugandských parků. Mgahinga je součástí mnohem větší památkové rezervace Virunga, která zahrnuje sousední parky Ugandy, Konga a Rwandy (UWA, 2012a).

Kibale National Park zahrnuje jedny z nejkrásnějších a nejrozmanitějších ploch tropického lesa v Ugandě. Park je domovem více než 70 savců z toho 13 nejznámějších primátů, včetně šimpanzů. Kibale je jedním z předních výzkumných míst v Africe, kde se většina projektů zabývá primáty nebo místními ekosystémy (UWA, 2012a).

Semuliki National Park je domovem jednoho z nejstarších a biologicky nejrozmanitějších lesů Afriky. Nachází se zde část nejvýchodnější strany Ituri lesa Konžské pánve. Je to jeden z mála lesů, který přestál poslední dobu ledovou, zhruba před 12–18 000 let. Park obývá 441 ptačích druhů a přes 53 savců. Oblast je také osídlená kmenem Batwa a dalšími třemi kmeny: Bakonjo žijí na horských svazích, Batuku chovají dobytek na otevřených pláních parku a Bwamba jsou farmáři. Národním parkem byl vyhlášen v roce 1992 (UWA, 2012a).

2. Aktuální faktory ohrožující životní prostředí

Biodiverzita byla po mnoho let vystavena různým druhům hrozeb a současné odhady ukazují, že země ztrácí svou biodiverzitu v měřítku 1 % za rok. Přes 90 % populace v Ugandě je nějakým způsobem závislých na produktech či službách spojenými se zemědělstvím, rybolovem, lesem, mokřadními systémy a podobně. Přírodní zdroje představují 85 % exportních výnosů (European Commission, 2013).

V zemi probíhá několika environmentálních trendů, které ohrožují ekonomický, sociální a environmentální rozvoj. Ugandské úřady identifikovaly hlavní příčiny degradace životního prostředí, a těmi jsou například: špatné zemědělské postupy, gender problémy, demografický tlak, který vede k nedostatku půdy, neexistence účinných zdrojů energie a ozbrojené konflikty.

Pro představu, mezi lety 1960 až 1990 docházelo k prudkému poklesu ugandské biodiverzity, což mělo za následek vyhynutí 25 % volně žijících živočichů. Ztráty na biodiverzitě nejvíce poznamenaly lesy, chráněné oblasti volně žijících zvířat, mokřady a jiné vodní ekosystémy. V současnosti čelí celkem 372 živočišných druhů určitému ohrožení, z toho 15 z nich je kriticky ohrožených, 33 ohrožených, 44 zranitelných a 16 druhů už vyhynulo. Měření však pravděpodobně nejsou přesná a nedostatečné údaje chybí pro zhruba 1373 živočišných druhů. Z rostlinných druhů je pak 50 kriticky ohrožených, ohrožení týká zejména dřevin (NEMA, 2012b).

2.1. Faktory v dlouhodobém měřítku

2.1.1. Populační růst

Tempo růstu lidské populace je neslučitelné se současnou i předpokládanou úrovní hospodářského rozvoje či managementu ekosystémů. S plodností 6,7 dítěte na jednu ženu se Uganda řadí mezi státy s nejrychlejším tempem růstu populace (Schmanski, 2008). Hustota obyvatel byla v roce 2002 v průměru 102 ob./km². Rozložení hustoty je nerovnoměrné, v Kabale se hustota pohybovala od 260 ob./km², v pláních Karamoja naopak pouze 14 ob. /km². Severní, východní a západní oblasti jsou

méně hustě obydlené, než je oblast podél severního břehu Viktoriina jezera (USAID, 2011).

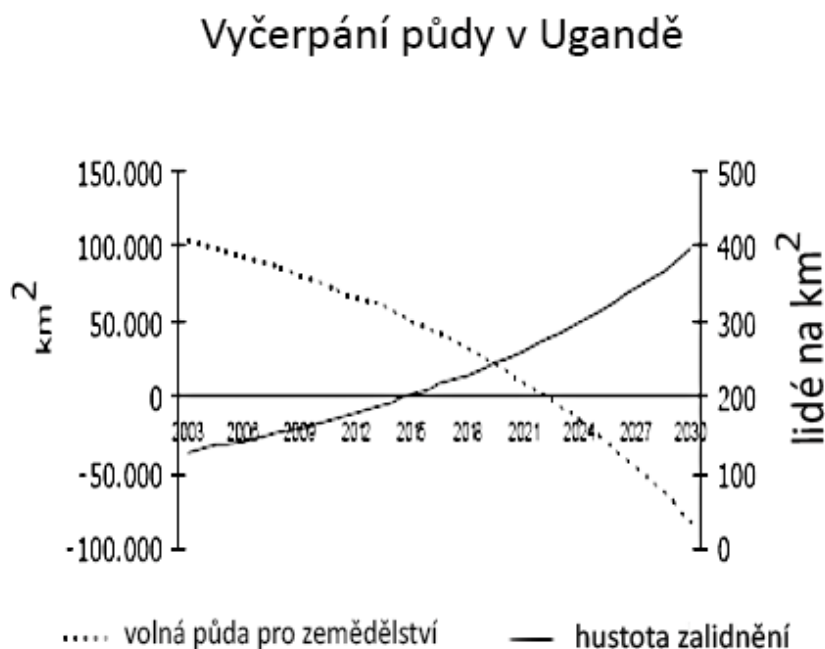
Se zvyšujícím se počtem obyvatel roste i velikost rodin. Právě velké rodiny jsou „klíčem“ ke vzniku chudoby (Kaggwa et al., 2004). Z celkového počtu obyvatel žijících za hranicí chudoby žije 96 % ve venkovských oblastech a většina pracovní síly je zaměstnaná v zemědělském sektoru. Půdní eroze a snižující se úrodnost půdy výrazně ovlivňuje možnosti chudšího obyvatelstva uspokojit své nutriční potřeby. Následkem hledání alternativních zdrojů obživy dochází k odlesňování a jiným zásahům do ekologicky citlivých oblastí (FSD, nedatováno).

Mnoho ugandských přírodních ekosystémů nyní prochází jistou přeměnou. S rostoucí populací vzniká tlak na životní prostředí. V roce 2020 se ugandská populace pravděpodobně zdvojnásobí a bez většího zásahu na národní i komunitní úrovni je pravděpodobné, že degradace ekosystémů bude nevratná (FSD, nedatováno).

Některé z klíčových oblastí celosvětové biodiverzity, například v jihozápadní části Ugandy, mají nejvyšší hustotu obyvatelstva. V takových místech můžeme zřetelně vidět hranice mezi zemědělskou půdou a národními parky. Příkladem může být také národní park Mt. Elgon, kde následkem tlaku na produktivní půdu dochází k posunu hranic parku. S rostoucí populací lidé kultivují oblasti blíže a blíže k chráněným oblastem, kde nevyhnutelně dochází ke styku s volně žijícími živočichy a bohužel i ke konfliktům mezi nimi a lidmi (USAID, 2011).

Kromě toho nejsou vždy koridory pro divoká zvířata mezi chráněnými oblastmi formálně oddělené a v některých případech jsou dlouhé jen pár kilometrů, některé však i stovky. Taková místa často poskytují klíčové lokality výskytu velkých savců a primátů či jejich hlavní migrační. Vzhledem k vysokému populačnímu růstu jsou tyto koridory ovlivněny lidskou populací. Pokud migrační koridory zmizí, mohlo by to znamenat zánik velké části ugandské divoké zvěře, zejména velkých savců (USAID, 2011).

Graf 1: **Vyčerpávání půdy a hustota obyvatel**

Zdroj: Převzato z NEMA (2006/07), upraveno autorkou

Kromě toho rostoucí populace vyžaduje více energetických zdrojů, jako je například uhlí. V současné době sice existují cenově dostupnější alternativy, jako dřevo, ale ty se rychle vyčerpávají (USAID, 2011).

Dokonce i samotné venkovské obyvatelstvo zaregistrovalo pokles kvality přírodních zdrojů. Mimo jiné uvádí snížení úrodnosti a produktivity půdy, pokles stavů ryb, nedostačující rekultivace mokřad a větší znečišťování vod.

Mezi další dopady přelidnění patří obecně zmenšování farem a následná neschopnost uživit rozrůstající se rodinu, rozšiřování pěstování plodin v nevhodných oblastech, přeměna mokřadních oblastí v zemědělskou půdu, což vede k nedostatku vody, nadměrné sklizně dřevní biomasy způsobují degradaci lesních ekosystémů, nadměrný rybolov a rostoucí hrozbu mezilidských konfliktů (Kaggwa et al., 2004).

Podle statistik, už v roce 2022 pravděpodobně bude vyčerpána orná zemědělská půda v mnoha částech Ugandy (NEMA, 2006/2007).

2.2. Faktory v krátkodobém měřítku

2.2.1. Těžba ropy

V roce 2014 ugandská vláda podepsala dohodu se zahraničními ropnými společnostmi na rozvoj ropného průmyslu. Ministr pro energetiku a minerály předpokládá, že tato dohoda otevírá cestu k 15miliardové investici (Bariyo, 2014).

V roce 2006, osm let před uzavřením dohody, byly na území Ugandy nalezeny rozsáhlé zásoby ropy. Tím se odstartovala nová vlna plánování na podporu rozvoje země. Podle průzkumů se odhaduje, že Uganda může být schopná vytěžit až 3,5 miliardy barelů ropy, čímž získá 2 miliardy dolarů ročně po dobu 30 let (Kuteesa, 2014). Tento potenciál může Ugandu zařadit mezi velké ekonomické hráče dokonce i na globální úrovni. Ze zemí oblasti subsaharské Afriky má Uganda k dispozici čtvrtou největší zásobárnu ropy, hned za Jižním Súdánem, Angolou a Nigérií (Jaroš, 2014). Vzhledem k těmto objevům se Uganda dosud potýká s řadou politických rozhodnutí, které je třeba udělat. Je zcela jisté, že v tomto ohledu zemi čekají sociální, kulturní, ekonomické a environmentální změny. Vzhledem k faktu, že je Uganda v tomto odvětví „nová“, veřejnost se setkává s nedostatkem všeobecných znalostí o těžbě ropy a jejích důsledcích.

Uganda trpí nejenom nedostatkem odborných znalostí, ale i nedostatkem financí, které jsou třeba investovat do průzkumu a těžby ropy. Zemi nezbyvá nic jiného než licencovat mezinárodní ropné společnosti k provádění těchto činností. To vede ke komplikovanému jednání mezi ugandskou vládou a ropnými společnostmi.

Mezi hlavní ropné společnosti v Ugandě patří anglo-kanadská Heritage Oil, anglo-irská společnost Tullow Oil PLC a pak dvě ropné společnosti, které se staly partnery britské Tullow Oil PLC, francouzský gigant Total SA a čínská CNOOC (China National Offshore Oil Corporation) (Oil in Uganda, 2012).

Těžba ropy, ale přináší i rizika. Konflikty mezi lidmi a vládou, zvýšená korupce, environmentální hrozby. Je potřeba, aby se všechny strany – vláda, opozice a občanská společnost povznesly nad politiku a dívaly se na dlouhodobé cíle (Shepherd, 2013). Vzhledem k tomu, jak obrovské investice ropný průmysl vyžaduje, vytváří relativně málo pracovních míst, což není dobrá zpráva pro zemi s tak vysokou porodností

a nezaměstnanosti⁶. Mladý vesničan stěží najde nějaké uplatnění v těchto mezinárodních ropných společnostech, které pro práci vyžadují zkušené a vzdělané lidi (Oil in Uganda, 2012).

Odpůrci ropných prací, ochránci a ochranářské organizace se obávají dopadů terénních průzkumů a samotné těžby na místní ekosystémy. Ropná společnost Total započala průzkumy seismického testování v národním parku Murchison Falls. Tento nový typ těžby má být méně rušivý pro okolí a má minimalizovat poškození ekosystému. Typické seismické zkoušky doprovází vykácení pásma, pravděpodobně jen pár metrů širokého a zhruba 3 kilometry dlouhého, s následným použitím trhavin (Biryabarema, Stoddard, 2013).

Ve výzkumu na měření reakcí divokých zvířat na průzkumné práce ropných společností v národním parku Murchison Falls, který byl provedený pracovníky UWA a *Wildlife Conservation Society*, bylo prokázáno, že odstřely a seismické otřesy ruší a negativně ovlivňují volně žijící zvířata, hlavně velké savce a ptáky. Z výzkumu bylo zjištěno, že velcí savci se výzkumným stanovištěm vyhýbají zhruba na vzdálenosti jednoho kilometru a ptáci průměrně do 500 metrů, avšak záleží na určitém druhu zvířete. Výsledky měření vykazují na území Národního Parku Murchison Falls menší hustotu výskytu velkých savců a ptáků (Prinsloo et al., 2011).

Podle Prinsloo et al. (2011) patří mezi dopady, které mohou mít testovací práce na divokou zvěř:

- změna chování v důsledku narušení vokalizace a sluchu, což může mít negativní následek na páření a na únikové reakce;
- dezorientace kvůli světelnému znečištění;
- zvýšená úmrtnost u druhů, které jsou přitahovány umělými světly;
- častější srážky zvířete s vozidlem vzhledem k rostoucímu provozu na silnicích.

Obecně největším problémem je hluk. Ve výzkumu, který se týkal měření reakcí divokých zvířat na průzkumné práce, cituje Kolowskiho a Alonsa, že dopad hluku na zvířata je tak velký proto, že zvýšená hladina ruchu zmenšuje oblasti, které jsou pro

⁶ nezaměstnanost lidí ve věku 15 až 24 let činí podle CIA v Ugandě 5,4 % a v žebříčku zemí se nachází na 125. místě (pro srovnání Česká republika je na 57. místě)

zvířata vhodné pro shánění potravy. Tím roste riziko predace, způsobující stres, který ovlivňuje reprodukci a může vést ke vzniku nemocí (Prinsloo et al., 2011).

Ugandský ředitel pro divokou zvěř Alistair McNeillage okomentoval počínající práce takto: „Je to jeden z prvních případů ropných průzkumů a dalšího vývoje těžby v národním parku v celé Africe. Společnost Total si musí uvědomit, že její činy sledují oči celého světa.“ (Biryabarema, Stoddard, 2013)

Obrázek 2: Rozmístění sektorů plánované těžby ropy v Ugandě

Poznámka: alarmující je zejména umístění sektorů 1 a 2 (Block 1, 2) na území národního parku Murchison Falls. Zdroj: Převzato z NOGTEC (2004)

K produkci ropy stále nedošlo a pravděpodobně k ní nedojde až do roku 2020. Tato poněkud dlouhá doba mezi nálezem ropy a začátkem těžby může poskytnout zemi jistá ponaučení od jiných států (Shepherd, 2013).

Zatímco objev ropy v Ugandě představuje vyhlídky na hospodářský růst, je třeba, aby vláda byla připravena účinně řešit problémy, které s sebou ropný průmysl

může přinést. Průzkumy a následná těžba ovlivní nejenom biodiverzitu, ale i místní komunitu. Vznik nových vzdělávacích programů, týkající se ropného průmyslu, může být velmi přínosný pro rozvoj daných komunit. Navíc je třeba, aby vláda přijala dostatečná opatření týkající se ochrany práv a živobytí místního obyvatelstva. Realizace úspěšných projektů může být klíčem k rovnováze mezi rozvojem ropného průmyslu a ekonomickým růstem místních komunit.

2.3. Současnost

2.3.1. Boj proti pytláctví

Přestože Uganda zavedla přísné sankce a zaznamenává v poslední době úspěšný boj proti pytláctví, divoká zvířata jsou stále ohrožená převážně vně chráněných oblastí. Obecně je pytláctví považováno za zločin, který může vést k naprostému vyhubení živočišných druhů, obzvláště v dnešní době, kdy podoba pytláctví představuje dobře organizovanou akci, zahrnující helikoptéry a zařízení na noční vidění.

Pytláctví představuje hrozbu pro většinu divokých zvířat, nejčastější kořistí jsou pro pytláky v Ugandě sloni, hroši, buvoli a velké druhy antilop. Do nastražených pastí se často chytí nechtěná zvířata. Tyto pasti mohou mít daleko horší důsledky, důkazem je čtvrtina chycených šimpanzů, která skončila se zmrzačenými končetinami (USAID, 2011).

Uganda moc dobře ví, jak může být pytláctví pro dané druhy nebezpečné. Během let 1970 až 1980 se v Ugandě vlivem politické nestability rozpadlo veškeré právo a pořádek a došlo k masivnímu soukromému lovu divoké zvěře. Následný drastický pokles populace volně žijících zvířat byl paralelní s poklesem cestovního ruchu. Do té doby byla Uganda hlavní turistickou destinací a národní park Murchison Falls byl jednou z top destinací v celé Africe (Olupot et al., 2009).

Co se týká zákonů na regulaci lovu, nejvyšší ochrana je na území národních parků, kde je lov zvířat naprosto zakázán. Na území přírodních rezervací je lov možný jen se speciálním povolením. V útulcích pro divokou zvěř funguje kontrolovaný lov⁷ a v komunitních chráněných oblastech je lov povolen stejně jako u rezervací, jen

⁷ Kontrolovaný lov má sloužit k regulaci divoké zvěře

s povolením k lovu (USAID, 2011). K poněkud razantnímu kroku se v březnu roku 2014 rozhodl ugandský prezident, když vyzval příslušníky UPDF⁸ a UWA, aby neváhali a stříleli na pytláky střelnými zbraněmi. Rozhodl tak na popud jednání keňského kmene Turkana a jihosúdánského kmene Toposas, které nelegálně vstupují na území Ugandy a loví zvířata v národním parku Kidepo (African Journalist, 2014).

Nekontrolované zabíjení savců se podle statistik snižuje, ale lov divokých zvířat kvůli masu je stále aktuální, hlavně za hranicemi chráněných oblastí, kde neexistuje téměř žádný mechanismus sankcí. Mezi kriticky ohrožené oblasti, kde se pytláctví nejčastěji vyskytuje, patří centrální Uganda, ostrovy na jezeře Victoria, severní Uganda a region Karamoja (USAID, 2011). Některé části Ugandy, které jsou bohaté na výskyt divokých zvířat, jako je například pánev Kafu nebo už řečená Karamoja, nemá UWA pod kontrolou. V těchto oblastech stále ve velké míře dochází k lovu zvěře, hlavně pro maso, které je pak prodáno do větších měst. Vzhledem k tomu, že neexistuje žádná trvalá přítomnost UWA, je těžké tyto oblasti ohlídat do té míry, tak jak to funguje v chráněných oblastech (UWA, 2012b).

Postavení veřejnosti a orgánů ochrany přírody k současné situaci se poněkud liší. Ačkoliv klesající nelegální lov je důkazem, že regulace proti pytláctví pravděpodobně fungují dobře, zvyšuje se počet internetových článků, popisujících nekončící pytláctví v Ugandě a ostře se obouvající do nedostatečných zákonů na ochranu přírody. Podle vyjádření UWA, je vnímaný nárůst pytláctví ve skutečnosti spíše výsledkem zvýšeného povědomí široké veřejnosti o ochraně volně žijících živočichů, než zvýšení výskytu nelegálního lovu (UWA, 2012b). Hlasitější kritika ochrany a pytláctví je částečně ovlivněná rostoucím nelegálním lovem slonů. V minulosti došlo v jižní Africe k přemnožení slonů, a to kvůli zákazu obchodu se slonovinou. Kvůli přemnožení se následně povolil kontrolovaný lov a limitovaný obchod se slonovinou do Japonska a Číny, určen ale jen pro legálně ulovená zvířata. Bohužel se tím otevřely brány k nelegálnímu trhu se slonovinou. Ačkoliv v Ugandě došlo oproti sousedním státům k menšímu odstřelu slonů, celková situace nelegálního lovu v Africe byla na nejvyšší úrovni v historii (UWA, 2012b). Pytláctví například v letech 2000–2010 zcela vyhubilo sloní populaci z oblasti Kafu Basin ve střední Ugandě (USAID, 2011). Na boj proti obchodu se slonovinou je zapotřebí vynaložit veškeré úsilí, zahrnující pomoc komunit,

⁸ Uganda People's Defence Forces

vlády, armády a dokonce i Interpolu. Ti, co loví slony, mohou být zastaveni, ale dokud se nesníží poptávka po slonovině, nelegální lov bude nadále pokračovat (UWA, 2012b).

V některých publikacích se můžeme setkat s názorem, že maso z divoké zvěře je důležitým zdrojem proteinu pro obyvatelstvo, a proto je poptávka po masu stále na vysoké úrovni. Ve výzkumu provedeném pod záštitou *Wildlife Conservation Society* zabývající se analýzou socioekonomických aspektů lovu masa divoké zvěře v hlavních lovných oblastech v Ugandě, bylo zjištěno, že mnohem důležitějším zdrojem proteinu jsou domácí hospodářská zvířata a ryby. Lovci však závisí na příjmech z prodaného masa. Právě chudoba a také tradice byly uváděny jako hlavní důvody využívání zvěřiny (Olupot et al., 2009).

Úspěšným opatřením proti nelegálnímu lovu mimo chráněné oblasti je uzavření partnerství Oddělení pro sportovní lov s Ugandským fondem pro ochranu nosorožců. Spolupráce začala v roce 2001 na ranči Ziwa a od roku 2011 se zde vyskytuje 15 bílých nosorožců. Je to jediné místo v Ugandě s výskytem bílých nosorožců v divočině (Ziwa Rhino and Wildlife Ranch, 2012). Důležitým důkazem o úspěšnosti ekonomicky životaschopné integrace podniků divoké zvěře s hospodářskými zvířaty je fakt, že se na tomto ranči vyskytují bez problémů další divoce žijící zvířata jako leopardi, lesoni a vodušky (USAID, 2011).

Dalším příkladem boje proti nelegálnímu lovu je čipování. Začátkem roku 2015 se v Ugandě začali čipovat nosorožci v rámci celosvětové snahy v boji proti pytláctví a ilegálnímu obchodu s rohy nosorožců. Čipování se provádí pod narkózou, aby mikročip mohl být implantován do obou rohů a pod kůži. Pokud bude nosorožec zabit, díky skenování čipů bude jednodušší prokázat, že rohovina pochází z nelegálně poraženého zvířete, protože sken se bude shodovat s tím, co byl v kůži zvířete. Tyto důkazy se pak mohou použít k usvědčení pašeráků (Ntale, 2015).

V zemi je také velkým problémem nadměrný rybolov. Rybaření se považuje za jednu z nejdůležitějších hospodářských činností v Ugandě. Do dnešní doby v jezeře Victoria vyhynulo v důsledku nadměrného rybolovu několik druhů ryb, rybolov v jezeře George prakticky vyčerpal významné druhy ryb už v roce 1980 a kvůli pokračujícímu nadměrnému rybolovu se dodnes stavy nepodařilo obnovit. Edwardovo jezero je nadměrně využíváno z konžské strany, a to samozřejmě ovlivňuje ugandskou část jezera (USAID, 2011).

Hlavní tlak na rybolov pochází z růstu poptávky po nilském okounu na mezinárodních trzích, ze zhoršování kvality vody v důsledku znečištění, invaze vodních hyacintů, špatných rybářských postupů a výskytu chorob, zejména HIV/AIDS v rybářských komunitách (NEMA, 2006/2007). Uganda má řadu právních předpisů, zahrnujících kontroly ryb, schválení místa kotvení s rybářskou lodí, licencování plavidla, velikosti sítí a minimální velikosti vylovených ryb. Nicméně rybí trhy jsou vysoce liberalizovány a poptávka stále stoupá (FAO, 2012). Během let 2002 až 2006 se export zvýšil o 82,5 %, výlov ryb z roku 2004 do roku 2005 byl zhruba 416 000 tun (NEMA, 2006/2007). I přes veškerá právní opatření, dochází na mnoha místech Ugandy k nelegálnímu nadměrnému rybolovu nebo k nedovoleným praktikám rybaření.

Zkušenosti z minulosti ukázaly, že neregulovaný lov je neudržitelný a pytláctví může způsobit velké škody. Možné řešení nelegálního lovu spočívá v dalším posílení práv, zvýšením vzdělání, především o ochraně přírody, alternativních zdrojích příjmů a také alternativním živobytí. Územní plánování, založené na managementu divoké přírody zavedené bohatými vlastníky pozemků, kteří by se tímto podíleli na ochraně přírody, může výrazně zvýšit ochranu volně žijících živočichů v Ugandě (Olupot et al., 2009). Od roku 2006 se snahy proti nelegálnímu lovu mimo chráněné oblasti soustředí hlavně na spolupráci se soukromým sektorem, s místní samosprávou a s místními komunitami. (USAID, 2011).

2.3.2. Současné stavy divoké přírody

Uganda v poslední době zaznamenává dobré zprávy. Podle statistik se populace divokých zvířat v národních parcích za posledních deset let zvýšila, v některých případech i zdvojnásobila. Divoká příroda momentálně těží ze zvýšeného monitoringu zvířat. Zvýšená ochrana, hlavně v chráněných oblastech, nabývá na důležitosti a v současnosti již můžeme pozorovat pozitivní výsledky. Úspěšný boj proti pytláctví se podle výsledných čísel také vyplácí, hlavně díky zpřísněním sankcí proti pytlákům v národních parcích. Na úspěchu má podíl také vyhnání vojáků Armády božího odporu (BBC, 2010).

V Ugandě se v současnosti vyskytuje 18 783 živočišných a rostlinných druhů, a to řadí Ugandu mezi země s nejbohatší biodiverzitou na světě. Procentuální zastoupení vybraných živočišných druhů v zemi je uveden v Tabulce 2. Mezi neuvedené živočichy

patří například vážky, které v Ugandě tvoří 4,6 % z celosvětového výskytu (Embassy of the Republic of Uganda, 2012). Dalším důležitým procentuálním zastoupením v celosvětovém měřítku disponuje Uganda v počtu vysoce ohrožených goril horských. Země je domovem pro 53,9 % goril, tedy 474 jedinců, celosvětově zbývající populace (USAID, 2011).

Ugandské endemické druhy jsou spojovány především s vysokými horami, lesy, ale převážně s celým Albertinským riftem. Kromě 25 druhů primátů je to domov pro lvy, gepardy, levharty a hyeny. Uganda patří k zemím, kde žije tzv. Velká pětka⁹. V současné době se v zemi vyskytuje 159 druhů uvedených na Červeném seznamu IUCN¹⁰, zahrnujících 38 rostlin, 21 savců, 18 ptáků, 6 obojživelníků, 54 ryb, 10 měkkýšů a 12 bezobratlých (MTWA, 2014).

Tabulka 2: **Procentuální výskyt živočišných druhů v Ugandě**

	Procentuální celosvětový výskyt	Počet druhů	Procentuální zastoupení v Africe
Ptáci	11 %	1 063	50 %
Savci	7,8 %	345	39 %
Obojživelníci	Nejsou údaje	Nejsou údaje	19 %
Plazi	Nejsou údaje	142	14 %
Motýli	6,3 %	1 249	Nejsou údaje
Ryby	Nejsou údaje	600	Nejsou údaje

Zdroj: Převzato z USAID (2011), upraveno autorkou

Sčítání velkých savců ukázala, že populace slonů v Národním parku Queen Elizabeth se zvýšila ze 400 jednotlivců v roce 1988 na 2 959 v roce 2010 a počet buvolů se ztrojnásobil, v Murchison Falls se sloní populace více než zčtyřnásobila. Srovnání stavů zvířat je lépe vidět v Tabulce 3.

⁹ slon africký (*Loxodonta africana*), lev (*Panthera leo*), nosorožec dvourohý (*Diceros bicornis*), buvol africký (*Syncerus caffer*) a levhart skvrnitý (*Panthera pardus*)

¹⁰ Červené seznamy IUCN (*International Union for Conservation of Nature* – Mezinárodní svaz ochrany přírody) stanovující stupeň ohrožení jednotlivých druhů rostlin a živočichů na základě současných vědeckých poznatků (Paukertova, 2007).

Tabulka 3: **Přehled počtu vybraných druhů zvířat od roku 1960 po rok 2011**

Zvíře	1960	1996	1999– 2003	2004– 2006	2007– 2010	2011	Stav
Buvol africký	60 000	18 000	17 800	30 308	21 565	21 639	Rostoucí
Buvolec stepní	25 000	2 600	3 400	4 439	4 099	4 001	Stabilní
Hroch	26 000	4 500	5 300	7 542	6 580	Chybí data	Stabilní
Nosorožec dvourohý	400	0	0	0	0	0	Vyhynulý v Ugandě
Nosorožec tuponosý jižní	0	0	0	8	11	14	Rostoucí
Slon	30 000	1 900	2 400	4 323	4 393	Chybí data	Stabilní
Voduška velká	10 000	3 500	6 000	6 493	12 925	13 128	Rostoucí
Zebra Burchellova	10 000	3 200	2 800	6 062	11 814	Chybí data	Stabilní
Žirafa Rothschildova	2 500	250	240	259	984	Chybí data	Stabilní

Zdroj: Převzato z NEMÁ (2012b)

Jedna z dalších strategií, jak dosáhnout zvýšené ochrany přírody, je prostřednictvím cestovního ruchu. Stále častěji se můžeme ve světě, převážně v rozvojových zemích, setkat s pojmem *natural-based tourism*. Zahrnuje jakýkoliv typ cestovního ruchu, který je spjatý s přírodními zajímavostmi, patří sem například ekoturistika, dobrodružný či wildlife turismus (Sustainable Tourism Online, nedatováno). Oblasti divoké přírody jsou hlavním centrem cestovního ruchu a Uganda může těžit ze své bohaté přírody a nalákat do země více turistů a tím prospět k hospodářskému růstu. S 9,3% podílem na celkovém HDP se cestovní ruch stává stále více důležitějším odvětvím. Vznikají vládou podporované ochranářské organizace, které mají sloužit jako strategie ke zlepšení živobytí místního obyvatelstva a zároveň

prospěš k ochraně přírody.

Je to poněkud novější přístup ochrany, ale už existují protichůdné názory na efektivitu tohoto konceptu ochrany a rozvoje skrze cestovní ruch. Každopádně výnosy z turismu se rok od roku zvyšují a předpokládá se, že i v budoucnu bude mít rostoucí tendenci (USAID, 2011).

3. Programy na ochranu přírody prostřednictvím místních obyvatel se zaměřením na komunitní ochranu

Rostoucí populace, tlak na přírodní zdroje, problémy s chudobou, to vše a jiné byly podněty ke vzniku konfliktů mezi uživateli místních zdrojů s ochranáři divoké přírody. Aby se ochrana přírody stala efektivní, je třeba získat nenahraditelnou podporu od místních lidí. S rostoucí populací a viditelným propojením chudoby s ochranou přírody je zapotřebí přesvědčit místní obyvatelstvo o výhodách participace v zachování divoké přírody a ukázat jim, že obě strany mohou z této spolupráce čerpat výhody.

3.1. Participace místního obyvatelstva na ochraně přírody

Zapojení místních lidí do ochrany přírody se stalo hlavním rysem politik na ochranu přírodních zdrojů, nejenom v Africe, ale po celém světě. Jako přístup ochrany přírody byl přijat mnoha africkými zeměmi jako prostředek zapojení místních komunit do možnosti se podílet na managementu chráněných oblastí.

Toto dění vedlo úřady k rozhodnutí využít místního rozvoje k ochraně přírody. Velmi často se můžeme setkat s pojmem komunita, který je považován za jeden z velmi vágních pojmů společenských věd, tudíž jeho správná specifikace má zásadní význam pro správné použití konceptů ochrany přírody (Hulme, 1997). Definování pojmu komunita závisí na následném použití a samotných definic existuje několik. Význam se může určit dle oblasti společného zájmu, etnického původu, příbuzenství, skupiny uživatelů stejného přírodního zdroje a jiné. Komunita může být označení pro skupinu lidí sdílející stejné morální hodnoty. Komunity obecně fungují v izolaci, ale jsou ovlivnitelné jinými skupinami, společností obecně. Komunity jsou dynamické v čase, obecně s vlastní privilegovanou skupinou a jejími zástupci. Prostorově mohou být definovány komunity jako „seskupení lidí, kteří žijí na stejném místě“ (Borrow, Murphree, 1998).

3.1.1. Historie a vývoj zapojení místních obyvatel do ochrany přírody

Pojetí ochrany přírody v koloniální sféře příliš nekorespondovalo s tradičními způsoby života místních lidí. Řízení přírodních zdrojů sice patřilo mezi hlavní tažné politiky koloniálních vlád, ale přístup k ochraně přírody nerespektoval potřeby místních obyvatel. Model na ochranu přírody byl založen na americkém přístupu, zakládajícím na tom, že oblasti s volně žijícími živočichy jsou určeny pro lidské potěšení. Navíc lidé žijící v chráněných územích byli nežádoucí. Proto tento koncept začal vyvolávat obavy o záchranu divokých zvířat, ale i dřeva a jiných cenných přírodních zdrojů. Vlastnictví půdy se postupně převedlo z tradičních místních autorit do rukou státních orgánů, s cílem umožnit koloniálním úřadům využívat africkou půdu, včetně pracovní síly a přírodních zdrojů. Tento přístup se stal později jedním z hlavních faktorů afrických hnutí za nezávislost, snažící se obnovit nároky na půdu a přírodní zdroje (IIED, 2009).

Tyto snahy na ochranu přírody zahrnující venkovské obyvatelstvo jako nedílnou součást ochranné politiky divoké přírody, začaly nabývat na své důležitosti hlavně v 80. letech, kdy docházelo k obratu v pojetí ochrany přírody.

Ochránci, mezinárodní ochranné organizace a africké orgány ochrany divoké přírody si připustili, že stávající přístupy ochrany životního prostředí jsou nevyhovující, neoblíbené a zejména neefektivní, a to z několika důvodů. Koncepty byly považovány za finančně náročné, aby mohly fungovat v delším časovém měřítku. Druhým důvodem bylo uvědomění si, že ochrannými zákony jsou nejvíce postiženi hlavně místní lidé. Takže v případě, kdyby se místní obyvatelé stali sami ochránci, by africká příroda pravděpodobně měla jistější budoucnost. V průběhu posledních čtyř desetiletí došlo ke změně myšlení ohledně rozvoje venkovských oblastí. Dříve používaný *top-down*¹¹ přístup se mění na *bottom-up* koncept. Důraz začíná být kladen na ochranu a ne jenom na rozvoj, jak tomu bylo v předchozích letech. Celková situace se shodovala s dobovým rozvojovým myšlením a vznikaly nové iniciativy na zapojení místních lidí do ochrany přírody. Z dříve považovaných nepřátel přírody se místní obyvatelé stávají „řešením“ ochrany (Mugisha, 2002). Další vývoj ukazuje nepřeberné množství postojů, jak spolupracovat s místními obyvateli a podílet se na ochraně a zároveň z ní získávat určité benefity (Barrow, Murphree, 1998).

¹¹ přístup top-down funguje s iniciativou státu, zato bottom-up přístup s iniciativou místních obyvatel

Pro místní obyvatelstvo je ochrana přírody možností, jak umožnit rozvoj své komunity a venkovských oblastí a zároveň jejich ochrana je přínosem pro chráněnou oblast.

3.2. Rozdělení přístupů ochrany

Participativní ochrana přírody zahrnuje přístupy jako *protected area outreach*, *collaborative management*, *co-management*, *joint management*, *community based conservation* a *community based natural resource management* (Barrow, Murphree, 1998). V centrální a hlavně východní Africe jsou odvětví přírodních zdrojů většinou relativně oddělena. Existují tu specializovaná oddělení a tak i přístupy ochrany k odlišným zdrojům, jako jsou například lesnictví, rybolov a volně žijící zvířata. Právě pro přístupy zabývající se divokou přírodou se většinou používá jen termín *community-based conservation* a pro lesnictví odlišný *participatory forest management* (Roe, 2011).

V práci se budu zabývat následujícím rozdělením na tři kategorie komunitní ochrany:

- *Protected Area Outreach*
- *Collaborative Management*
- *Community-based Conservation* a CBNRM

3.2.1. Protected Area Outreach

Je známý i pod pojmem „pasivní participace“ (Hulme, 1998). Usiluje o posílení biologické integrity parku tím, že vzdělává a využívá místní komunity k posílení role chráněné oblasti v místním plánování. Mezi hlavní snahy patří identifikovat vzájemné problémy mezi místními obyvateli a chráněnými oblastmi a snažit se najít takové řešení, které bude přínosem pro obě strany. Podstatou je použít chráněnou oblast jako základ pro zlepšení životních podmínek místních lidí, vytvořit příležitosti, které budou vést k dlouhodobým přínosům. Řízení přírodních zdrojů a určování aktivit mají na starost státní agentury. Komunity získají nějaká práva, ale legální odpovědnost má vláda. Provádí se hlavně pomocí dialogů, řešením konfliktů a formou dohod o sdílení přínosů, které nezahrnují využívání přírodních zdrojů na území chráněných oblastí. Výhody častěji přispívají nepřímo ke zmírnění chudoby prostřednictvím poskytování lepších

služeb, například přispívání do škol či zdravotnických zařízení (Barrow, Murphree, 1998).

3.2.1.1. Historie a vývoj konceptu

Protected Area Outreach se zakládá na konceptu „partnerství mezi sousedy“, na kterém stojí základy komunitní ochrany přírody ve východní Africe. Většina původních iniciativ komunitní ochrany v tomto regionu byla založena na chráněných oblastech a převzala řadu strategií, včetně managementu spolupráce, vytváření alternativ za chráněné přírodní zdroje pro místní lidi a pomoc při zlepšování životní úrovně venkovského obyvatelstva žijícího v blízkosti chráněné oblasti. Tyto iniciativy se pokusily zlepšit integritu a zachování stavu chráněných oblastí. Ochrana biodiverzity se stala hnací silou a potřeby komunit byly na druhém místě. Poskytování pomoci místním obyvatelům bylo považováno především jako mechanismus na podporu ochrany přírody (Barrow et al., 2000).

3.2.1.2. Aplikace konceptu v Ugandě

První takzvaný zkušební provoz *Protected Area Outreach* přístupu byl proveden v národním parku Lake Mburo. Nedostatek podpory místního obyvatelstva a ochranné politiky ohrožoval samotnou existenci tohoto parku, a proto právě Lake Mburo byl vybrán jako experiment pro použití nového přístupu. Způsobem, jakým se vytvořila komunitní ochrana v Lake Mburo, názorně ukazuje, jak shoda okolností může ovlivnit proces a program vzniku komunitního přístupu k ochraně přírody. Samotný vznik parku v roce 1983 je příklad toho, jak nehumánní a necitlivé jednání s místními lidmi může ovlivnit veškeré zájmy tamní ochrany přírody. Proces založení národního parku zahrnoval nucené vystěhování obyvatel a právě tehdy vznikla jistá nenávisť komunit vůči Lake Mburo. Park byl právě kvůli těmto špatným vztahům s místním obyvatelstvem posléze vybrán k vytvoření prvního Společenství komunitní ochrany v Ugandě, jehož počáteční aktivity se zaměřují na pokus navázat alespoň nějaký dialog s komunitami. Během následujících let proběhlo v rámci projektu 26 setkání místních komunit s orgány parku. Jednalo se především o tom, jak omezit konflikty vznikající kvůli místnímu pytláctví, ničení úrody divokou zvěří, posílení vzájemné spolupráce a určení postavení role komunit v ochraně přírody (Barrow et al., 2000). Započaly rozvojové aktivity ve formě nových škol, zdravotnických klinik a obchodních center.

I když se jedná o hmatatelné výhody pro místní obyvatelstvo, přínos přes 2 americké dolary na osobu a na rok je stále mnohem nižší než náklady na ochranu volně žijících zvířat. Zatímco došlo ke snížení nezákonných aktivit na území národního parku, například k poklesu pytláctví a dosáhlo se mnohem lepších vztahů s představiteli parku a představiteli komunit, udržitelné zachování místní biodiverzity vyžaduje mnohem větší a hlavně dlouhotrvající úsilí, zejména se zaměřením na oblasti mimo hranice parku (Saito, 2007).

Další fází bylo stanovení platného „hlasu“ komunit v otázkách řízení přírodních zdrojů (Barrow et al., 2000).

Mezi další příklady *Protected Area Outreach* programů v Ugandě patří například *Tourist Revenue Sharing Program*, fungující pod UWA, vznikl koncem roku 1990 a poskytuje podporu pro vzdělávací, lékařské a infrastrukturní projekty. Dalším příkladem je z národního parku Bwindi, kde se místní komunity v jeho okolí zapojily do programu orientující se na cestovní ruch. Vznikl zde *Buhoma Community Rest Camp*, který slouží jako ubytování pro turisty, kteří chtějí okusit pravé safari (IIED, 2009).

Po jistých zkušenostech v Ugandě se ukazuje, že stát a zejména centrální vláda si stále zachovává kontrolu rozhodování.

3.2.2. Collaborative Management

Collaborative management usiluje o vytvoření dohody pro sjednaný přístup k přírodním zdrojům mezi uživateli místních zdrojů s orgány ochrany přírody. Tyto přírodní zdroje jsou obvykle pod kontrolou nějakého statutárního orgánu.

Tento koncept ochrany přírody zavádí místní odpovědnost za řízení přírodních zdrojů tak, aby bylo dosaženo dostatečné ochrany a zároveň i komunitních cílů. Pojem vychází z využívání produktů lesního hospodářství místními komunitami. Toto využívání mělo vlastní pravidla a provádělo se za daných opatření, ale v okamžiku, kdy velká část z těchto lesů byla uzákoněna v rámci různých lesních ustanovení, bylo zapotřebí založení systému, který mohl povolit přístup k těmto přírodním zdrojům. Bohužel se tento systém stal lehce zneužitelný, a to jak ze strany zákonných orgánů, tak i vesnických komunit. Problémem byl nedostatek alespoň nějakých povinností, které by s sebou neslo povolení pro využití zdrojů (Barrow et al., 2000).

V Ugandě se často setkáme s pojmem *Participatory Forest Management* zahrnující procesy a mechanismy, které umožní lidem, kteří mají přímý podíl na lesních zdrojích účastnit se rozhodování ve všech aspektech lesního managementu. Patří sem přístupy jako *Collaborative Forest Management*, *Community-based Forest Management*, kde místní lidé mají přenesenou pravomoc nad lesy. V lesnictví se můžeme setkat ještě s pojmem *Joint Forest Management*, který funguje na bázi *co-managementu* mezi místními komunitami a státními orgány (Roe, 2011). *Collaborative management* může fungovat i ve spojení s *Protected Area Outreach* přístupem díky stejnému managementu. Jediné co se v podstatě liší je rovnováha práv (Barrow, Murphree, 1998).

I když je *collaborative management* jistým způsobem zaměřen na možnosti využívání přírodních zdrojů, ochrana přírody je stále na předním místě. Využívání by mělo přispívat ke zmírnění chudoby ve venkovských oblastech, ale benefity budou omezeny jen na ty, kteří žijí v blízkosti chráněné krajinné oblasti (Barrow, Murphree, 1998).

3.2.2.1. Aplikace konceptu v Ugandě

Tento přístup se stal důležitým prvkem v ochraně přírody hlavně v období, kdy docházelo k převodu statutu chráněných oblastí z lesních rezervací na národní parky. Mezi lety 1991 a 1994 bylo právě tímto způsobem založeno 7 národních parků. Vzhledem k tomu, že národní parky jsou spojovány s vyšší úrovní ochrany, samotné založení těchto parků bylo doprovázeno problémy, hlavně ze strany Forest Departmentu, který tlačil na Správu národních parků (UNP), aby byl i nadále umožněn přístup k přírodním prostředkům místním komunitám. Zatímco nově vznikající ochranářské zákony uvádí, že využívání přírodních zdrojů na území národních parků je nelegální, byla do zákona přidána položka dávající právo UWA povolit takzvané „jinak nezákonné činnosti“, pokud by bylo prokázáno, že jsou přínosem pro ochranu přírody. Tato zadní vrátka umožňují fungování *collaborative managementu* v chráněných oblastech. V následujících letech docházelo k uzavírání dohod mezi UWA a komunitami o přístupu k některým zdrojům uvnitř národních parků¹². Následně docházelo k rozvoji těchto dohod s místními lidmi okolo parků, ale nedá se říci, že

¹² Bwindi, Mt. Elgon, Rwenzori, Lake Mburo (Barrow et al., 2000)

představovali správné pojetí *collaborative managementu*, jen s několika výjimkami, například v národním parku Rwenzori.

Z ekonomického hlediska se *collaborative management* neprojevuje jako příliš významný, ale jeho důležitost je viditelná v lokálních případech. Přístup k přírodním zdrojům, může mít velký společenský a kulturní význam. Například bambus, pro který neexistuje žádná náhrada, má významnou rituální a výživnou roli pro kmen Bagisu žijící na území národního parku Mount Elgon. Nebo přístup k vodním zdrojům na území národního parku Lake Mburo pro dobytek komunit žijících v okolí parku má zásadní hospodářský význam (Barrow et al., 2000). Dalším pozitivním příkladem tohoto přístupu v okolí Lake Mburo je fakt, že v této oblasti došlo díky spolupráci ke zvýšení populace zeber a impal. Přístup k palivovému dříví, větvím a medu získaly komunity v okolí národních parků Bwindi a Mgahinga díky vzájemné spolupráci obou parků a přilehlých komunit od roku 1994. Příkladem, že tyto vztahy fungují i po dlouhé době je zadržení konžských pytláků v národním parku Bwindi místními komunitami, bez pomoci oprávněných autorit chráněné oblasti. Právě v těchto oblastech je oproti jiným území výrazně nižší úroveň pytláctví a jeden z důvodů může být právě spolupráce mezi komunitami a autoritami parků (USAID, 2011).

Pro lepší realizaci *collaborative managementu* založila UWA s podporou IUCN *Collaborative Management Task Force* (v překladu speciální jednotka managementu spolupráce). Cílem jednotky není se orientovat jen striktně na *collaborative management*, ale zvládat a pomáhat s úkoly spjatými s veškerou komunitní ochranou. Tato politika by měla podpořit vznik národní strategie pro komunitní ochranu, která by byla schopná rychle reagovat na potřeby komunit, jejich perspektivy a snadno se jim přizpůsobovat. První iniciativa formování využívání zdrojů, podpořena *CARE Development Through Conservation* byla realizována v národním parku Bwindi v roce 1992. Participace komunit byla důležitá již od začátku, kdy se vyžadovala jejich pomoc při určení klíčových zdrojů a závěrečný sběr dat. Skupiny komunit pak pomáhaly posoudit dostupnost potřebných zdrojů v přidělených oblastech. Dle dohody obou stran, byla míra spotřeby pevně daná a další detaily ohledně množství, způsobu využití byly podepsány všemi účastníky smlouvy (Barrow et al., 2000).

Dalším příkladem může být spojení *collaborative managementu* se sportovním lovem. Ačkoliv je lov divokých zvířat nelegální bez speciálního povolení od UWA,

díky dohodám *collaborative managementu* je lov v některých soukromých oblastech¹³ možný. Regulovaný lov se tu osvědčil a přináší přínosy pro ochranu přírody. Vzhledem k pozitivním důsledkům sportovního lovu se UWA rozhodla o rozšíření tohoto programu do dalších oblastí (chráněné i nechráněné území), avšak na posouzení a vyvození výsledků této spolupráce je ještě brzy (USAID, 2011).

3.2.3. Community based Conservation a CBNRM

Hlavním cílem je pomoci lidem žijícím v blízkosti chráněného přírodního zdroje k jejich socioekonomickému rozvoji, ale zároveň ochránit tento cenný zdroj, který je spjatý s jejich živobytím.

Tento koncept ochrany přírody skrze komunitní ochranu se stal v posledních desetiletích jedním z hlavních přístupů ochrany přírodních zdrojů a rozvoje venkova. Termín *komunitní ochrana* získává v dnešní době stále více prominentní slovo v mezinárodním slovníku politiky v oblasti životního prostředí, zahrnující široké spektrum přístupů a programů. Vznikají nová ustanovení, týkající se zejména řízení ochrany přírody a spolupráce s nestátními organizacemi či osobami, které nejsou zástupci státu (Barrow et al., 2000).

V roce 1980 byla IUCN oznámena Strategie zachování světa (*World Conservation Strategy*) založená na potřebách místního obyvatelstva. Principem je vložení pravomoci řízení místních zdrojů a participace na dlouhodobých cílech do rukou komunit. Ze strategie vyplývá, že nejlepší možnost ochrany přírody je jen tehdy, jestliže to místní komunity považují za svůj zájem (IUCN, 1980).

Velký vliv na rozvoj komunitních programů měla v roce 1992 konference OSN o životní prostředí v Rio de Janeiru v Brazílii. Cílem se stala podpora místních komunit, aby se zapojily do udržitelného využívání zdrojů pro jejich vlastní ekonomický rozvoj (na rozdíl od národního rozvoje) (Baker et al., 2013).

Community based Conservation, ve zkratce CBC, je přístup, který se snaží dosáhnout zároveň udržitelného využívání přírodních zdrojů a adekvátních metod ochrany přírody prostřednictvím převedení kontroly těchto zdrojů do rukou místních komunit (Saito, 2007). Přístup *Community-based Natural Resource Management* zastřešuje celou škálu odvětví komunitní ochrany. Samotný CBNRM přístup je spíše

¹³ Kalangala, Amuru, Kafu

typický pro jižní Afriku a jeho diferenciaci závisí na regionu aplikace. Na rozdíl od použití komunitní ochrany v jiných částech Afriky, v jižním regionu nedochází tak často k rozlišení odvětví přírodních zdrojů na speciální oddělení s konkrétním zaměřením (jak je tomu ve většině případů v Ugandě, pozn. autora) (Roe, 2011).

V podstatě se tedy jedná o přístup, kterého se aktivně účastní místní komunity. Ty se pak díky vzniklým projektům aktivně zapojují do ochrany přírody a podrobují se dalšímu vzdělávání. Ačkoliv je CBC vykládán různými způsoby, samotná filozofie je založena na předpokladu, že komunity žijící v blízkostech chráněných oblastí jsou nuceny využívat zdroje uvnitř chráněných oblastí, protože nemají žádné alternativy pro přežití. Dalším předpokladem je, že vzhledem k tomu, že místní lidé nemohou legálně těžit z existence chráněných oblastí, nemají už dostatečnou motivaci na participaci v ochraně dané oblasti. Třetí domněnkou je, že komunity nemají možnost se podílet na managementu chráněných oblastí, protože jsou vnímány spíše jako překážka k iniciativám ochrany přírody (Mugisha, 2002). Přístup se snaží o posílení pravomoci místních lidí, aby mohli udržitelnou cestou spravovat své vlastní zdroje, o vytvoření nových vhodných právních a politických nástrojů, díky kterým bude snazší vytvořit jisté mechanismy pro správný chod místního vlastnictví a přidělené odpovědnosti (Barrow, Murphree, 1998).

Takže v CBC nejsou komunity vnímány jako příjemci, ale spíše jako aktivní účastníci schopni vykonávat aktivity spojené s managementem divoké přírody. Zastánci CBC zdůrazňují, že se jedná spíše o *bottom-up* přístup, kdy se dá lidem jistá moc při rozhodování o využití území, než mít, jak je obvyklé, nařízeno shora. Stručněji řečeno, klíčovým prvkem tohoto programu je, že se místní komunity budou podílet na managementu zdrojů, a že budou ekonomicky těžit z využití divoké přírody.

3.2.3.1. Aplikace přístupu v Ugandě

Změny v ochranářských zákonech, které proběhly mezi lety 1993–1996 poskytly dobrý základ pro fungování CBC aktivit. Vzniklo několik CBC projektů, například *Shea Nut Tree Project*, podporovaný USAID, který se zaměřoval na ochranu Shea Tree na komunitami vlastněných pozemcích. Další projekt *Fishing Village Project* založený kvůli ochraně ryb vznikl za podpory CARE v národním parku Queen Elizabeth. Díky projektům dobrovolnické organizace *Britain's Voluntary Service Overseas* a *USA's Peace Corps* ugandské Oddělení lesního hospodářství získalo značné technické znalosti

a to vedlo ke vzniku menších *community-based* ekoturistických iniciativ zaměřených na propojení místních komunit s lesními rezervacemi. Avšak příklady, kdy komunity těžily z ochrany přírodních zdrojů vně chráněných oblastí, je o mnoho méně (Barrow et al., 2000).

3.2.3.2. Argumenty proti CBC přístupu

Existuje mnoho názorů, že CBC přístup nevede k výraznému zlepšení lidských životů a ani nevytváří dobré vztahy mezi místními komunitami a správci zdrojů. Podle Mugishy (2002) komplikace vyplývají z definice komunity a z cílů ochrany přírody. Dle autora by řešením mohlo být, kdyby se komunity definovaly podle blízkosti k chráněným oblastem. Další slabinou zapojení místních komunit selhání národních vlád v otázce předání plné odpovědnosti managementu (Mugisha, 2002). Ve své práci Mugisha (2002) cituje Hackela, který má obavy o schopnosti CBC změnit chování lidí prostřednictvím ekonomických iniciativ. Tvrdí, že CBC nemůže vytvořit dostatek přínosů k úhradě nákladů, které komunity mají z divoké přírody a také, že CBC samo o sobě neřeší rozvojové potřeby místních lidí. I přes uvedené argumenty proti CBC přístupu, můžeme bez problémů najít v Africe a Ugandě přístupy, kde zapojení komunit do ochrany bylo úspěšné. Stejně jako u negativních postojů i u těch pozitivních existuje mnoho názorů, jak dospět efektivního CBC přístupu (Mugisha, 2002).

Tabulka 4: Vybrané přístupy ochrany přírody

	Protected Area Outreach	Collaborative Management	Community-based Conservation
Řízení:	Protected Area Management	Legálně stát, hlavně ke společnému řízení a využívání	Komunita
Plánování:	Protected Area Management	Protected Area and Community Management	Komunita, často s technickou pomocí
Kontrola:	Protected Area Management	Protected Area Management, půda je ve vlastnictví státu	Komunita, může být ve formě nějakého státního předpisu
Vlastnictví zdrojů	Protected Area Management	Protected Area Management	Komunita <i>de facto</i> nebo jednotlivec
Hlavní cíl:	Ochrana. Zvýšená integrity chráněné oblasti	Zvýšená ochrana a zlepšení venkovských způsobů obživy prostřednictvím snažšího přístupu k přírodním zdrojům.	Rozvoj. Orientace na živobytí a potřeby venkovského obyvatelstva. Ochrana většinou až na druhém místě.

Zdroj: Barrow, Murphree, 1998, opraveno autorkou

3.2.3.3. CBNRM-Community-based Natural resource Management

Jak už překlad komunitní management přírodních zdrojů může napovídat, jedná se o řízení zdrojů, jako jsou lesy, půda, volně žijící fauna a voda místními institucemi pro lokální prospěch. Je třeba si uvědomit, že existují přístupy, které jsou označovány jako CBNRM, ale nevykazují stejné rysy jako většina stejně pojmenovaných programů a zároveň existuje mnoho programů zastřešujících podobné cílové skupiny jako CBNRM, ale fungují na jiných principech (Roe, 2011). CBNRM programy usilují hlavně o posílení postavení místních odpovědných orgánů, které mají na starost využívání a management přírodních zdrojů. Místní komunity se mohou díky novým postupům naučit efektivněji využívat půdu a přírodní zdroje (IIED, 2009).

I když se tento přístup používá převážně v jižní Africe, můžeme se i v Ugandě setkat s programy ochrany přírody fungující na CBNRM principu. Ačkoli v Ugandě neexistuje žádná politika zastřešující CBNRM přístup ochrany, můžeme se už i tak setkat s použitím CBNRM na území Ugandy. Ve všech případech zahrnuje CBNRM

jistý stupeň co-managementu přírodních zdrojů mezi ústředními orgány, místní vládou a místními komunitami. CBNRM je přístup typický různorodostí ve formách aplikace jistého řízení a projektování v širokém spektru specifických adaptací a díky tomuto přístupu se dosáhlo změny v přístupech k ochraně přírodních zdrojů v subsaharské Africe. Zatímco je CBNRM založen na schopnosti místních lidí vykonávat významný stupeň autority v řízení přírodních zdrojů, v praxi je mnoho iniciativ zaměřených na *Protected Area Outreach*, kde jsou komunity zapojeny jako pasivní příjemci benefitů v oblastech, které nejsou pod jejich kontrolou nebo také na *collaborative management*, kde je moc sdílena mezi komunitami a státními úřady. Ve skutečnosti jsou místní komunity je zřídka svrchované autonomní entity (IIED, 2009).

Za úspěšný projekt se považuje The PRIME/West, který fungoval v letech 2003–2008. Vznikl za účelem snížení ohrožení biodiverzity v ugandské části Albertinského riftu a zapojení místních lidí a ekonomiky na světovou úroveň. Mezi aktivity, které v rámci projektu probíhaly, patří například vybudování úředních kapacit pro místní organizace, aby se mohly bez problémů zapojit do ochrannářských aktivit, navýšení uplatnění *collaborative managementu* v lesním hospodářství a vodních ekosystémech, usnadnění přístupu k ochrannářským a k informacím ohledně rozvoje. Mezi úspěchy projektu patří stabilizování gorilí populace, vysazování nových stromů ve vybraných odlesněných oblastech, vyškolení 8000 lidí v managementu životního prostředí. V roce 2007 projekt zaznamenal velký úspěch, kdy pomocí UWA, NEMA, Lake Albert Safari zastavil činnost ropných společností od probíhajících vrtů v přírodní rezervaci Kabwoya (DAI, 2012).

Díky projektu PRIME/West bylo podepsáno 10 dohod přístupu *Collaborative Forest Management*, podpořeno 6 mokřadních podniků fungujících na CBNRM principu a spolupracovalo se s rybářskými vesnicemi v Národním parku Queen Elizabeth, kde bylo hlavním úkolem obeznámit rybáře se správnými praktikami a udržitelným rybolovem (USAID, 2011). Programy CBNRM představují do budoucna slibné přístupy ochrany, které mohou pomoci ke zmírnění nebo úplnému zabránění škod na životním prostředí.

3.3. Případová studie Komunitní Ochrany přírody v okolí Národního parku Bwindi Impenetrable

Ve své práci *Evaluation of Community-based Conservation Approaches: Management of Protected Areas in Uganda* (2002) se Arthur Rwabitetera Mugisha zabývá aplikací komunitní ochrany ve vybraných regionech země. Vzhledem k tomu, že Národní park Bwindi Impenetrable leží v jedné z nejhustěji obydlených venkovských oblastí země a kvůli své bohaté biodiverzitě v okolí tohoto parku, shledávám ho dobrým příkladem pro seznámení komunitní ochrany v praxi.

Poloha parku je zřetelně zobrazena na obrázku 3. Park se rozprostírá na území tří hlavních regionů: Rukungiri, Kabale a Kisoro na jihozápadu země.

Obrázek 3: Poloha Národního parku Bwindi Impenetrable

Zdroj: Web Parques e Reservas Nacionais de Uganda (2013), upraveno autorkou

3.3.1. Obyvatelstvo

Hustota obyvatel se v okolí parku pohybuje okolo 160 až 320 lidí/km². Přibližně 10 000 rodin obdělává půdu v naprosté blízkosti parku, čímž samozřejmě vzniká tlak na zemědělskou půdu a následné konflikty. Většina obyvatel patří mezi příslušníky kmenů Bakinga a Bahororo, ale žijí zde i další kmeny, například Bafumbira, Banyarwanda, Batwa a Bahunde z Konga. Právě rodiny z kmene Batwa byly v 70. letech nuceně vystěhovány z území parku. Následně vznikly protesty proti správě parku a ztrátě lesních zdrojů pro místní komunity. Posléze bylo několik stovek lidí zaměstnáno na různých pozicích v parku. Na starost měli například lov a shromažďování zvířat, rýžování zlata či sbírání palivového dříví (UNEP, 2003).

3.3.2. Cestovní ruch

Vzhledem k výskytu horských goril patří cestovní ruch mezi důležité aktivity, které mohou výrazně ovlivnit ekonomický rozvoj oblasti. Bwindi sice nepatří mezi nejnavštěvovanější parky Ugandy¹⁴, ale návštěvnost každým rokem roste. Největším lákadlem jsou již zmíněné gorily horské. Na území parku se vyskytuje 28 gorilích rodin, z toho šest rodin je zvyklých na turistické návštěvy. Právě tzv. *gorillas tracking* má nejvyšší podíl na cestovním ruchu Ugandy (MTWA, 2014).

V roce 1992 Mezinárodní program na ochranu goril (IGCP) založil plán na rozvoj cestovního ruchu a v jeho návaznosti v roce 1993 Bwindi otevřel veřejnosti gorilí turistiku. Park následně vydělával přibližně 1 milion amerických dolarů ročně. Politika cestovního ruchu v národním parku je naštěstí přísná. Počty turistů jsou důsledně kontrolovány, vstup je povolen jen s průvodcem, denně může na stopování goril vyrazit jen limitovaný počet skupin (UNEP, 2003).

3.3.3. Ekonomická analýza oblasti

Mezi hlavní suroviny, které se v oblasti pěstují, jsou káva, čaj, banány, proso a sladké brambory. Oblast je také významná pro dřevařský průmysl, pěstují se zejména stromy určené jako palivo pro místní čajové továrny. V regionu se vyskytují ložiska wolframu, který se tu aktivně těží. Dalším průmyslovým odvětvím je výroba cihel.

¹⁴ Nejnavštěvovanějším parkem je Queen Elizabeth s 42% návštěvností (MTWA, 2014).

S rozvojem turismu vznikají i nové maloobchody, ubytovací a stravovací zařízení. Mezi speciální dovednosti, kterými místní komunity oplývají, patří například znalosti o výhodách spalování, o používání hnoje pro údržbu plodnosti půdy, o volbě osiva, mulčovací dovednosti pro pěstování banánů a rajčat, různé zemědělsko-lesnické postupy, které byly získány díky CARE DTC, správná identifikace dřevin pro založení úlů, ale i takových dřevin, jejichž spalování přilákává včely (Mugisha, 2002).

3.3.4. Environmentální problémy a hrozby v národním parku a jeho okolí

Problémem se stále více stává nepředvídatelnost příchodu ročního období a zejména narůstající teploty v posledních letech. Tyto potíže se správnou předpovědí mohou vést k neúrodě, ztrátě na produkci, nedostatku potravin a následné chudobě. Nedostatkem srážek dochází k vysušování bažin a jiných vodních zdrojů. Nedostatek vody může vést k vyhynutí například léčivých rostlin, čehož se místní komunity velmi obávají. Další problémem je snížení úrodnosti půdy, vymizení původních dřevin, zvýšení sazby exotických stromů, hlavně eukalyptu. O eukalyptu místní lidé věří, že vysušuje půdu a ta se stává méně úrodnou. Faktem je, že dochází i k vegetačním změnám, z původních lesů vznikají savany, což mělo hlavně v minulosti za následek vymírání původních druhů fauny i flóry kvůli ztrátě přirozeného prostředí. Ztráty byly zaznamenány hlavně na populaci buvolů a leopardů, a to zejména za hranicemi národního parku. S rostoucí lidskou populací bohužel dochází i ke zvýšení výskytu lidských nemocí, jako jsou říční slepota, malárie nebo kwashiorkor. Mezi největší obavy komunit patří strach z poklesu plodnosti v důsledku špatné výživy, strach z nedostatku půdy a následného rozpadu rodinných vazeb, které jsou v Ugandě tradičně velmi důležité. Navíc existují jisté obavy, že podpora ochrany přírody ze strany mezinárodních nevládních organizací je způsob uplácení místní vlády, aby mohlo dojít k převedení práva na využívání půdy bílým lidem a přesídlení nechtěného místního obyvatelstva. Environmentální a antropologické změny nemají však vždy jen negativní důsledky. Oteplování podnebí podporuje například růst některých ovocných stromů, jako jsou avokádo a mango. (Mugisha, 2002)

3.3.5. Ochrana přírody a zapojení komunit

V roce 1994 byl založen fond *Bwindi Mgahinga Coservation Trust Fund*, který od té doby nepřetržitě funguje a je hlavně zaměřen na národní parky Bwindi a Mgahinga. Je to nejstarší ochránářský svěčenecký fond v Africe a sloužil jako model pro tvorbu dalších fondů na africkém kontinentě. Cílem fondu je zachování biodiverzity na území obou parků prostřednictvím komunitních rozvojových projektů. Snaží se pomáhat místním komunitám, aby pochopily důležitost ochrany národních parků, napomáhá rozvoji infrastruktury a zlepšení celkového živobytí se zaměřením na vytváření příjmů, malých zemědělských projektů, chov zvířat i obchod (Baker et al., 2013).

Zapojování komunity do různých programů má v parku dlouholetou historii. Jeden z projektů se jmenuje *Development Through Conservation*, v překladu Rozvoj skrze ochranu, podporován CARE Uganda. Hlavní aktivity se týkají sousedících komunit a zaměřují se na odstranění „tlaku“ na přírodní zdroje, který vzniká uvnitř i v okolí parku. Vyjednávalo se s odlišnými komunitami a jejich institucemi a s dalšími zainteresovanými skupinami, kde byl daným komunitám předán v rámci různých programů přístup a práva využívání přírodních zdrojů na dohodnutém území, zejména uvnitř parku. Osvěta je poskytována skrze semináře, plakáty, různá setkání (Mugisha, 2002).

V roce 1995 je UWA povinná sdílet 20 % z celkového zisku ze vstupů do národních parků s lokálními úřady pro udržitelné řízení přírodních zdrojů okolo parku. Cílem je umožnit komunitám pochopit zisky, které jim může národní park poskytnout (MTWA, 2014)

V letech 2011–2020 Uganda následuje Strategický plán Úmluvy o biologické rozmanitosti, jehož cílem je ochrana biodiverzity, která přispívá ke zmírňování chudoby. Vzhledem k počtu obyvatel v okolí národního parku, a tím i velkému problému s chudobou, byl tento přístup povýšen jako jeden z prioritních plánů na ochranu přírody. Do roku 2014 bylo realizováno mnoho iniciativ v rámci tohoto strategického plánu. Například sdílení příjmů z cestovního ruchu, vznik svěčeneckého fondu na podporu komunitních projektů a fungování tzv. *Multiple Use Programme*, díky kterému jsou místní lidé oprávněni čerpat drobné přírodní zdroje z území parku. Po přibližně třech letech bylo zjištěno, že vztahy mezi komunitami se vylepšily, ale častou

tendencí je poskytování výhod bohatším členům komunit spíše než těm chudším, o nichž se právě předpokládá, že neoprávněně využívají přírodních zdrojů (IIED, 2014). Na hodnocení funkčnosti je poněkud brzy, ale je pravděpodobné, že je třeba lépe pochopit hrozby pro národní park a také spravedlivě odměňovat místní komunity.

3.3.6. Strategie na zlepšení podmínek a vyvarování se strachu z potencionálních hrozeb

Vzhledem k rostoucí populaci v zemi rostou i obavy o obživu velkých rodin. Do popředí se dostávají projekty týkající se plánování rodiny, například díky CARE a projektu *Child Reproductive Health Project*. Mezi další strategie patří výcvik správných lesnických a hospodářských postupů, týkajících se sazby rostlin, péče o půdu jako používání hnoje a kompostu za účelem obnovení úrodnosti půdy. Tyto praktiky pak vedou k diverzifikaci zdroje příjmů, k větší úrodě, dostatku palivového dříví a i k ochraně půdy. Navíc dochází k ohrazení obdělávané půdy, díky čemu se předchází styku se zvířaty, která jsou na pozemcích místních lidí nevíтанá. Zakládají se „družstva“, díky kterým jsou pak komunity schopny vzájemné spolupráce při ochraně polí a domovů před divokými zvířaty. Roste i nátlak na místní lidi, aby se rozšířil chov domácích zvířat, převážně takových, která jsou jednoduchá pro chov a nejsou závislá na pastvě. Tímto se může předejít lovu divokých zvířat místními obyvateli. Na polích se začínají objevovat nejenom odolnější plodiny, jako je maniok a proso, ale i chemikálie (fungicidy¹⁵) používané k ochraně rostlin a ke zvýšení produkce potravin. Navíc místní lidé stále více zasazují léčivé rostliny, i papyrus okolo svých domů pro své osobní potřeby (Mugisha, 2002).

Dobrým vývojem událostí je příklad sjednocení sousedních zemí na ochranu vzácných goril horských. Tato spolupráce je první svého druhu, kdy se tři země snaží společně ochránit horské gorily ve střední Africe. Projekt byl zahájen společně s Demokratickou republikou Kongo a Rwandou na ochranu lidoopů, kteří žijí v místě, kde spolu všechny tři státy hraničí. Gorily žijící v této oblasti byly v minulosti ohroženy pytláky, smrtícím virovým onemocněním a ničením horských lesů, které jsou jejich přirozeným prostředím. Projekt má trvat deset let a je spolufinancován nizozemskou vládou (BBC, 2008).

¹⁵ fungicidy jsou prostředky určené k ochraně před houbovými nemocemi, jejich nasazení je v současnosti výraznou součástí integrované ochrany rostlin (Řehořová, 2010).

3.3.7. Budoucnost volně žijících zvířat mimo chráněnou oblast

V okolí Bwindi za hranicemi parku žije poměrně málo divokých zvířat. V tomto případě se divoká příroda může dělit podle škály destruktivity. Ti volně žijící živočichové, kteří páchají škody na majetku lidí žijících v okolí národního parku, mají bohužel mizivou budoucnost. Samozřejmě by mohli mít větší šance na přežití, ale to by se musela najít náhrada za například zabité domácí zvíře, všichni lidé by museli mít pochopení pro potřeby divoké zvěře a také by pomohlo odměňovat ty, kteří jsou příznivě nakloněni tomu, chránit divokou přírodu i na svých pozemcích. Pokud by taková divoká příroda mimo národní park dokázala přilákat turisty, příjmy z cestovního ruchu by šly rovnou majiteli pozemku a šance na přežití divokých zvířat by pravděpodobně několikanásobně vzrostla (Mugisha, 2002).

Závěr

V bakalářské práci jsem se zabývala ochranou přírody v Ugandě, její důležitostí a také ochranářskými přístupy, které mohou být řešením pro efektivní ochranu bohaté biodiverzity, kterou Uganda oplývá.

V posledních desítkách let zaznamenala ochrana přírody v Ugandě rozvoj nových přístupů. Vláda, ochranářské instituce či správy chráněných oblastí převzaly modernější postoje k ochraně přírody. Ještě před několika lety představovali místní lidé pro volnou přírodu hrozbu. Místní obyvatelstvo bylo stovky let zvyklé čerpat přírodní zdroje bez omezení, což se změnilo s příchodem Evropanů a následnou kolonizací. Vznikaly oblasti pro volně žijící zvířata, která sloužila spíše ke sportovnímu lovu než ochraně a navíc tam místní lidé nebyli vítáni. To se nezměnilo ani tehdy, kdy se ochrana biodiverzity dostala mezi prioritní strategie.

S rostoucí populací a tlakem na přírodní zdroje vznikají nové zákony, které se nějakým způsobem snaží ochránit ugandskou přírodu. Jak můžeme předpokládat z rostoucí populace vybraných zvířat uvedených v tabulce 3, zpřísnění sankcí za nelegální aktivity, zapojení komunit do ochrany přírody a další faktory se projevují prozatím jako efektivní. S moderními přístupy ochrany přírody se dostává na povrch i otázka zapojení místního obyvatelstva do ochrany přírody. Aplikují se takové přístupy ochrany přírody, které mají za úkol efektivně ochránit ugandskou biodiverzitu, vyvarovat se novým hrozbám a zároveň poskytnout komunitám možnost socioekonomického rozvoje.

Práce také zkoumá přístupy participativní ochrany přírody, které byly použity v Ugandě. Implementace nových přístupů se stále setkává s velkými problémy, jak ze strany komunit, tak i ochranářských autorit. Vzhledem k různorodosti ugandských ekosystémů dochází často ke kombinaci různých přístupů tak, aby to nejlépe vyhovovalo daným podmínkám a ochrana přírody a rozvoj komunit byl co nejvíce efektivní pro obě dvě strany. Biodiverzita je úzce propojena s cestovním ruchem. Spravování chráněných oblastí má v Ugandě velký ekonomický potenciál, jen v roce 2012 cestovní ruch přinesl Ugandě okolo 805 milionů amerických dolarů, což představovalo zhruba 9,2 % z HDP země (USAID, 2014).

Biologická rozmanitost je důležitá pro život na Zemi a je jedním z pilířů

udržitelného rozvoje. S její ztrátou dochází k destabilizaci ekologických procesů. Uganda prošla dlouholetým vývojem ochrany přírody a stále je na čem pracovat. Osobně věřím, že participace komunit a další zpřísnění zákonů o ochraně přírody může vést nejenom k efektivní ochraně přírodních zdrojů a rozvoji venkova, ale i k hospodářskému růstu země.

Zdroje

- Baker, J., Bitariho, R., Gordon-Maclean, A., Kasoma, P., Roe, D., Sheil, D., Twinamatsiko, M., Tumushabe, G., Heist, M. van, Weiland, M. 2013. *Linking protected area conservation with poverty alleviation in Uganda: integrated conservation and development at Bwindi Impenetrable National Park*. Nova Science Publishers Inc. [cit. 2015-01-04]. ISBN 978-1-62618-934-8.
- Bariyo, N. 2014. Uganda Agrees on Deal to Develop Oil Sector. *The Wall Street Journal*. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303448204579340230551204614>.
- Baroow, E., Gichohi, H., Infield, M. 2000. *A Review of Community Conservation Policy and Practice in East Africa*. IUCN Library System. [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <https://portals.iucn.org/library/efiles/edocs/2000-069.pdf>.
- Barrow, E., Murphree, M. 1998. *Community Conservation Research in Africa. Principles and Comparative Practice*. Institute of Development Policy and Management. University of Manchester. [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: http://www.sed.manchester.ac.uk/idpm/research/publications/archive/cc/cc_wp08.pdf.
- BBC. 2008. *Rare cooperation to save gorillas*. BBC News. [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7254357.stm>.
- BBC. 2010. *Animal populations surge in Ugandan national parks*. [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-africa-11412091>.
- Biryabarema, E., Stoddard, E. 2013. *Oil hunt in Ugandan national park tests Africa's eco defenses*. Reuters.com. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2013/06/27/us-uganda-park-oil-idUSBRE95Q0GW20130627>.
- BusinessInfo.cz. 2012. *Uganda: Ekonomická charakteristika země*. Oficiální portál pro podnikání a export. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/uganda-ekonomicka-charakteristika-zeme-17821.html>.

- Churchill, W. 1909. *My African journey*. New York: Norton, 134: 12. [cit. 2015-05-04]. ISBN 03-930-2816-X. Dostupné z: <https://ia700504.us.archive.org/21/items/myafricanjourney00churuoft/myafricanjourney00churuoft.pdf>.
- CIA. 2009. *Country Comparison: Unemployment, Youth Ages 15-24*. Central Intelligence Agency. [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2229rank.html#ug>.
- CIA. 2014. *The World Factbook: Uganda*. Central Intelligence Agency. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ug.html>.
- CRA. 2006. *Ecomystems, Ecosystem Services and Their Linkages to Poverty Reduction in Ugandat*. Centre for Resource Analysis Limiter. [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: http://www.unpei.org/sites/default/files/e_library_documents/UG_ecosystems_rpt.pdf.
- DAI. 2012. *Productive Resource Investments for Managing the Environment—Western Region (PRIME/West)*. [cit. 2015-05-06]. Dostupné z: <http://dai.com/our-work/projects/uganda%E2%80%94productive-resource-investments-managing-environment%E2%80%94western-region>.
- Embassy of the Republic of Uganda. 2012. *Uganda at 50*. [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.ugandaembassy.dk/uganda50.pdf>.
- European Commission. 2013. *Country Strategy Paper and National Indicative Programme for the period 2008-2013 – Uganda*. [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-uganda-2008-2013_en.pdf.
- Evropská společnost. 2008. *Ekonomie ekosystémů a biodiverzity*. [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: <http://www.sumavainfo.cz/file.php?nid=11188&oid=3630826>.
- FAO. 2005. *Uganda*. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: http://www.fao.org/nr/water/aquastat/countries_regions/UGA/UGA-CP_eng.pdf.
- FAO. 2012. *Analysis of Incentives and Disincentives for Fish in Uganda*. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.fao.org/3/a-at592e.pdf>.

- Forman, R., Godron, M. 1993. *Krajinná ekologie*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0464-5.
- FSD. Nedatováno. *Environmental Sustainability Issues in Uganda*. Foundation for sustainable development. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.fsdinternational.org/country/uganda/envissues>.
- Girafamania. 2013. *Parques e Reservas Nacionais de Uganda*. [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://www.girafamania.com.br/africano/park_uganda.html.
- Hulme, A. 1998. *Community Conservation in Africa: Working Papers: Community Conservation in Practice: A Case Study of Lake Mburo National Park, Uganda*. University of Manchester. [cit. 2015-02-21]. ISBN 1900728915. Dostupné z: <http://www.seed.manchester.ac.uk/subjects/idpm/research/publications/archive/cc/c-c-wp03/>.
- Hulme, D. 1997. *Community Conservation Research in Africa: Community Conservation in Practice: A Case Study of Lake Mburo*. Institute of Development Policy and Management. University of Manchester. [cit. 2015-05-03]. ISBN 1 900728915.
- IIED. 2009. *Community management of natural resources in Africa: Impacts, experiences and future directions*. [cit. 2015-05-01]. ISBN 978-1-84369-755-8. Dostupné z: <http://pubs.iied.org/17503IIED.html>.
- IIED. 2014. *Linking Conservation, Equity and Poverty Alleviation: Understanding profiles and motivations of resource users and local perceptions of governance at Bwindi Impenetrable National Park, Uganda*. [cit. 2015-04-05]. ISBN 978-1-78431-073-8. Dostupné z: <http://pubs.iied.org/pdfs/14630IIED.pdf>.
- IUCN. 1980. *World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development*. [cit. 2015-21-04]. ISBN 2-88032-104-2. Dostupné z: <https://portals.iucn.org/library/efiles/html/WCS-004/cover.html>.
- Jaroš, M. 2014. *Těžba ropy v Ugandě podpořena vládní dohodou*. Quote.cz. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.quote.cz/komodity/8497-tezba-ropy-v-ugande-podporena-vladni-dohodou>.
- Kaggwa, R., Hogan, R., Gowa, E. 2004. *Demographic change and its impacts on ecosystems and human welfare*. UNDP-UNEP Poverty-Environment Initiative. [cit.

- 2015-03-05]. Dostupné z: http://www.unpei.org/sites/default/files/e_library_documents/Uganda-Policy-brief-population.pdf.
- Kuteesa, A. 2014. *Local Communities and Oil Discoveries: A Study in Uganda's Albertine Graben Region*. Brookings. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://www.brookings.edu/blogs/africa-in-focus/posts/2014/02/25-oil-discoveries-uganda-kuteesa>.
- Lambert, T. 2013. *A Short History of Uganda*. A World History Encyclopedia. [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.localhistories.org/uganda.html>.
- LEAD. 2007. *Environmental Regulation in Uganda: Successes and Challenges*. [cit. 2015-03-03]. ISBN 1746-5893. Dostupné také z: <http://www.lead-journal.org/content/07020.pdf>.
- Lonely Planet. 2012. *Lonely Planet's Best in Travel: Top 10 countries for 2012*. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.lonelyplanet.com/travel-tips-and-articles/76856>.
- MTWA (Ministry of Tourism, Wildlife and Antiquities). 2014. *Uganda Wildlife Policy: National Policy on Conservation and Sustainable Development of Wildlife Resources*. Republic of Uganda. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: http://www.tourism.go.ug/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=1&Itemid=269#.
- Mugisha, A. R. 2002. *Evaluation of Community-based Conservation Approaches: Management of Protected Areas in Uganda*. Disertation. The University of Florida. [cit. 2015-04-12]. Dostupné z: http://etd.fcla.edu/UF/UFE1000146/mugisha_a.pdf.
- Nature-Based Tourism. 2010. *Sustainable Tourism Online*. [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: <http://www.sustainabletourisonline.com/parks-and-culture/nature-based-tourism/forms-of-nature-based-tourism/nature-based-tourism>.
- NEMA. 2006/2007. *State of the Environment Report for Uganda 2006/2007*. [cit. 2015-22-04]. Dostupné z: http://www.nema-ug.org/reports/national_state_of_Environment_report_2007.pdf.
- NEMA. 2010. *State of the Environment Report for Uganda 2010*. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://apps.unep.org/publications/pmtdocuments/->

State%20of%20the%20Environment%20Report%20-%202010%20-%20Uganda%20-2010SOER%202010.pdf.

- NEMA. 2012a. *Biodiversity Policies*. [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://chm.nemaug.org/index.php?option=com_content&view=article&id=104&Itemid=50&lang=en.
- NEMA. 2012b. *National State of The Environment Report for Uganda 2012: "Harnessing our Environment for Wealth Creation"*. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: http://www.nemaug.org/images/docs/NEMA%20_NSOER%20Report_lowrez.pdf.
- NEMA. 2014. *The National Environment Management Policy for Uganda*. [cit. 2015-04-05]. ISBN 978-1-78431-073-8. Dostupné také z: http://nemaug.org/reports/DRAFT_FINAL_NEMP_2014_Dec_20143.pdf.
- NOGTEC. 2014. *Uganda signs MoU with oil firms over production*. [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://www.nogtec.com/uganda-signs-mou-with-oil-firms-over-production/>.
- Ntale, S. 2015. *Uganda microchips rhinos to fight poaching*. CNN. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2015/03/03/africa/uganda-rhino-tracking/>.
- Oil in Uganda. 2012. *Who are the main international oil companies in Uganda?* [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://www.oilinuganda.org/facts-faqs/uganda-oil-facts-faqs/who-are-the-main-international-oil-companies-in-uganda.html>.
- Oil in Uganda. 2012. *Who will benefit most from Uganda's oil, and who might suffer?* [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://www.oilinuganda.org/facts-faqs/uganda-oil-facts-faqs/who-will-benefit-most-from-ugandas-oil-and-who-might-suffer.html>.
- Olupot, W., McNeilage, A. J., Plumptre, A. J. 2009. *An Analysis of Socioeconomics of Bushmeat Hunting at Major Hunting Sites in Uganda*. Wildlife Conservation Society. [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://lgdata.s3-website-us-east-1.amazonaws.com/docs/2515/634337/WCS_WP_38-Olupot-et-al-2009.pdf.
- Paukertová, I. 2007. *Co je Červený seznam*. Poradenská a konzultační činnost v oblasti životního prostředí. [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.paukertova.cz/view.php?cislocclanku=2007090004>.

- Plumptre, A. J., Davenport, T., Behangana, M., Kityo, R., Eilu, G., Ssegawa, P., Ewango, C., Meirte, D., Kahindo, C., Herremans, M., Peterhans, J. Kerbis, Pilgrim, J. D., Wilson, M. L., Moyer, D. 2006. The biodiversity of the Albertine Rift. *Biological Conservation* 134 (2007): 178–194. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://africanbirds.fieldmuseum.org/sites/africanbirds.fieldmuseum.org/files/Plumptre%20et%20al%202007%20AR%20diversity%20Biol%20Cons.pdf>.
- Pomeroy, D. Tushabe, H., Mwima, P., Kasoma, P. 2002. *Uganda Ecosystem and Protected Area Characterisation*. The International Food Policy Research Institute (IFPRI). [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://ussp.ifpri.info/files/2011/09/pnacy477.pdf>.
- PRB. 2014. *2014 World Population Data Sheet*. Population Reference Bureau. [cit. 2015-04]. Dostupné z: http://www.prb.org/pdf14/2014-world-population-data-sheet_eng.pdf.
- Prinsloo, S., Mulundo, P., Mugiru, G., Plumptre, A. J. 2011. *Measuring Responses of Wildlife to Oil Operations in Murchison Falls National Park*. Wildlife Conservation Society. [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://www.albertinerift.org/AboutUs/Publications.aspx>.
- Řehořová, K. 2010. *Herbicidey, fungicidey, pesticidy a insekticidey – co k čemu slouží?* Chovatelka. [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.chovatelka.cz/clanek/herbicidey-fungicidey-pesticidy-a-insekticidey-co-k-cemu-slouzi>.
- Republic of Uganda. 1998. First National Report on the Conservation Biodiversity in Uganda. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <https://www.cbd.int/doc/world/ug/ug-nr-01-en.pdf>.
- Roe, D. 2011. *Community-based natural resource management: an overview and definitions. The relevance of CBNRM to the conservation and sustainable use of CITES-listed species in exporting countries*. IUCN. Switzerland. [cit. 2015-05-06]. ISBN 978-1-84369-827-2.
- Saito, F. 2004. *Community Environmental Conservation in Uganda: Possibilities and Limitations of Decentralized Management*. Ryukoku University. [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://www.world.ryukoku.ac.jp/~fumis96/docs/NRMUganda.pdf>.

- Schmanski, S. 2008. *Population Growth, Environmental Degradation Threaten Development in Uganda*. New Security Beat. [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: <http://www.newsecuritybeat.org/2008/08/population-growth-environmental-degradation-threaten-development-in-uganda/>.
- Shepherd, B. 2013. *Oil in Uganda: International Lessons for Success*. Chatham House. The Royal Institute of International Affairs. [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Africa/0113pr_ugandaoil.pdf.
- Sukhdev, P. 2008. *The Economics of Ecosystems and Biodiversity*. European Communities. [cit. 2015-10-04]. ISBN 13 978-92-79-08960-2. Dostupné z: http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/economics/pdf/teeb_report.pdf.
- Telička, M. 2013. *Uganda: Zkoušená země velkých jezer*. 100+1. Zahraniční zajímavosti. [cit. 2015-11-04]. Dostupné z: <http://www.stoplusjednicka.cz/uganda-zkousena-zeme-velkych-jezer>.
- Total. 2012. *Les projets EA-1 et EA-1A (Ouganda)*. TOTAL. [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: <http://www.total.com/fr/energies-savoir-faire/petrole-gaz/exploration-production/projets-realisations/autres/ouganda?%C3%83%C2%BFbw=kludge1%C3%83%C2%BF>.
- Uganda President Orders Army to Shoot Poachers on Sight. 2014. *African Journalist*. [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://africanjournalist.com/uganda-president-orders-army-to-shoot-poachers-on-site/>.
- UNEP. 2003. *Bwindi Impenetrable National Park, Uganda*. United Nations Environment Programme. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://web.archive.org/web/20080510070727/http://www.unep-wcmc.org/sites/wh/bwindi.html>.
- USAID. 2011. *USAID/Uganda. Environmental Threats and Opportunities Assessment (ETOA)*. International Resources Group [cit. 2015-05-09]. Dostupné z: <http://www.encapfrica.org/documents/biofor/Uganda%20ETOA%20Final%20Report%5B1%5D.pdf>.

- USAID. 2014. *Uganda Biodiversity Conservation Trust Fund Study: Final Report*. [cit. 2015-05-02]. Wildlife Conservation Society. Dostupné z: <http://globalinitiatives.wcs.org/BusinessandConservation/WCSResources.aspx>.
- UWA. 2012a. *Explore Our Parks*. Uganda Wildlife Authority. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.ugandawildlife.org/explore-our-parks-uganda>.
- UWA. 2012b. *Poaching in protected areas not out of control*. Uganda Wildlife Authority. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.ugandawildlife.org/news-a-updates-2/uwa-news/item/183-poaching-in-protected-areas-not-out-of-control>.
- Vačkář, D. 2005. *Ukazatele změn biodiverzity*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1386-5.
- Zákon č. 17/1992 Sb. O životním prostředí. 1991. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-17>.
- Ziwa Rhino and Wildlife Ranch. 2012. [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.ziwarhino.com/index.php>.